

جمهوری اسلامی ایران

وزارت امور اقتصادی و دارایی

اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان یزد

گزارش تحلیلی اقتصادی

چالش های بخش خصوصی یزد در فرایند خرید مواد اولیه از

بورس کالای ایران و راهکارهای پیشنهادی برای رفع آن

ناظر: محمد دهقان منشادی

نویسندگان: پروین پور رحیم، امین روحی

فروردین ماه ۱۴۰۴

فهرست مطالب

۳.....	خلاصه مدیریتی
۴.....	مقدمه
۵.....	فلسفه ایجاد بورس های کالایی
۶.....	پیشینه پژوهش
۸.....	کلیات خرید و فروش در بورس کالا
۱۰.....	کالا های پذیرش شده در بازار اصلی و فرعی بورس کالای ایران
۱۸.....	چالش های خرید مواد اولیه از بورس کالای ایران
۲۴.....	راهکار های پیشنهادی جهت رفع چالش های خرید مواد اولیه از بورس کالای ایران
۲۸.....	جمع بندی
۴۰.....	منابع
۴۴.....	پیوست

خلاصه مدیریتی

مشکلات موجود در طرف عرضه کالاها در بورس کالا بنگاه های بزرگ اقتصادی، مطابق با مقررات، دارای تعهد مشخصی در خصوص عرضه کالا در بورس کالا هستند. با این حال، این بنگاه ها به دلایل مختلف از انجام کامل تعهدات خود در یک فرآیند باثبات، مستمر و قابل پیش بینی امتناع می ورزند. به عبارت دیگر، عرضه بسیاری از کالاها در بورس کالای ایران به صورت محدود و تدریجی انجام می شود. به نظر می رسد عرضه کنندگان در پی اعمال نوعی سیاست تبعیض قیمتی در بازار هستند تا از این طریق، مزاد رفاه مصرف کننده را به نفع خود انتقال داده و سود بیشتری کسب کنند.

مشکلات موجود در طرف تقاضای کالاها در بورس کالا در نتیجه کمبود عرضه مناسب کالا در بورس، سیاست گذار اقدام به اعمال محدودیت های مقداری در سمت تقاضا نموده و سقف هایی برای خرید از بورس تعیین کرده است. این اقدام، زمینه ساز شکل گیری رقابت های کاذب در بازار شده است. به عنوان مثال، میزان تقاضا برای مواد اولیه ای مانند محصولات پتروشیمی، مس و آلومینیوم در اغلب موارد تا ۱٫۵ برابر بیشتر از میزان عرضه در بورس است. این وضعیت موجب افزایش رقابت و در نتیجه، افزایش قیمت ها شده، به گونه ای که قیمت برخی کالاها از قیمت های جهانی نیز فراتر می رود.

نام کالا	حجم عرضه (تن)	تقاضا (تن)	نسبت تقاضا به عرضه
شمش آلومینیوم	۲۸۴۰۲۵	۳۹۷۶۵۰	۱٫۴
مس کاتدی	۱۷۴۶۴۰	۲۰۹۲۳۰	۱٫۲
مس مفتول	۱۵۶۰	۲۰۳۵	۱٫۳
بلوم و بیلت فولادی	۱۰۲۸۶۵۰۴	۱۳۱۴۶۷۰۰	۱٫۳
پلی پروپیلن شیمیایی	۲۰۸۳۸۰۲۵	۳۶۴۱۵۲۲۵	۱۷۵
پلی پروپیلن نساجی	۶۱۰۶۴۷۲۵	۹۵۲۶۹۴۵	۱٫۵۶

چنین شرایطی، از یک سو باعث می شود نیاز واقعی واحد های تولیدی تأمین نگردد و این واحدها ناگزیر به تهیه مواد اولیه مورد نیاز خود از بازار آزاد با قیمت های بالاتر شوند. این امر، نهایتاً تولیدکننده را وادار می سازد که قیمت نهایی کالای خود را بر مبنای قیمت بازار آزاد تعیین کند و در نتیجه، تأثیرات مثبت سازوکار بورس کالا در تنظیم بازار تضعیف می گردد. از سوی دیگر، بنگاه ها به دلیل خرید از دو بازار موازی (بورس و بازار آزاد)، ناچار به تحمل هزینه های مبادلاتی مضاعف خواهند بود که این موضوع نیز منجر به افزایش هزینه تمام شده کالا و رشد سطح عمومی قیمت ها خواهد شد.

جمع بندی و پیشنهاد ها

اگرچه بورس کالا با هدف افزایش شفافیت در ساز و کار عرضه و تقاضا، ارتقاء رقابت و کاهش آثار منفی انحصار در اقتصاد ایران راه اندازی شده است، اما فرآیند موجود و محدودیت های اعمال شده در عرضه و تقاضا، این بازار را از اهداف اولیه خود دور ساخته است. برای رفع چالش های موجود، راهکار های زیر پیشنهاد می گردد:

۱. ایجاد الزامات مؤثر و مشوق های معنادار برای اجرای کامل تعهدات عرضه توسط شرکت های بزرگ به صورت مستمر و پایدار در بورس کالا نظیر ارائه تخفیف کارمزد یا تسهیلات بانکی هدفمند به عرضه کنندگان منظم، تعریف رتبه بندی عرضه کنندگان با امتیازدهی و مشوق های لازم و تعریف جایزه ملی شفافیت در عرضه برای بنگاه های پایبند به تعهدات خود.
۲. بازنگری در دستورالعمل تسویه و پایاپای: بررسی مقررات کنونی نشان می دهد که ضمانت اجرایی مناسبی برای مواردی که خریدار پس از تسویه از تحویل کالا خودداری می کند یا فروشنده از تحویل آن امتناع می ورزد، پیش بینی نشده است. پیشنهاد می شود آیین نامه موجود اصلاح و مفهوم "حق باز فروش" به عنوان راه حل گنجانده شود.
۳. توسعه قراردادهای آتی: ایجاد تنوع در دارایی پایه، تاریخ سر رسید و شرایط تسویه، می تواند به افزایش کارایی بازار کمک کند. این رویکرد مطابق با تجربیات موفق بورس های کالایی پیشرو نیز تأیید شده است.
۴. تنوع بخشی به سر رسید قراردادهای اختیار معامله: این اقدام با افزایش انعطاف پذیری قراردادها، می تواند ابزار مؤثری برای جذب سرمایه گذاران باشد.
۵. افزایش شفافیت در مشخصات دارایی های پایه: تعریف دقیق ویژگی های فیزیکی دارایی پایه در قراردادها، منجر به بهبود شفافیت بازار، قیمت گذاری صحیح و کاهش ریسک سرمایه گذاری می شود. این امر به ویژه در مورد کالاهای مصرفی مانند محصولات کشاورزی، به دلیل ویژگی های خاص دارایی پایه، از اهمیت بیشتری برخوردار است.

مقدمه

تحولات قیمت و میزان عرضه و تقاضای کالاهای مهم و راهبردی در دنیا، اهمیت بالای بورس های کالایی را به نمایش می گذارد؛ زیرا عمده کالاهای مهم از جمله نفت، طلا، مس، گندم، برنج، ذرت و... به اشکال مختلف در بورس های کالایی دنیا معامله می شوند. این موضوع در کنار وجود تضمین و قوانین مدون در جریان معاملات باعث شده است تا بورس های کالا از اهمیت ویژه ای برای تولید کنندگان و مصرف کنندگان انواع کالا ها و حتی سرمایه گذاران بازار کالا برخوردار باشد. تا جایی که عنوان می شود وجود بورس های کالایی برای تداوم فعالیت تولید کنندگان، مصرف کنندگان و سرمایه گذاران لازم است. در واقع، تولید کنندگان مواد خام تمایل دارند محصولات خود را به بهترین قیمت و به شیوه ای سریع بفروشند. تولید کنندگان کالا های مصرفی نیز می خواهند مواد اولیه را به قیمت و در زمان مناسب تحویل بگیرند.

در این میان، معامله گران و سرمایه گذاران نیز دوست دارند از نوسان قیمت ها بدون صرف هزینه زیاد سود ببرند. می توان گفت که وجود بورس های کالا برای کشور های تولید کننده مواد خام و نیز تولید کنندگان کالا های مصرفی یکی از ضرورت های اساسی به شمار می رود؛ به طوری که نگاهی به تاریخچه بورس های کالایی جهان و تأثیر آنها بر اقتصاد کشور های مختلف به خوبی نشان دهنده اهمیت این نهاد هاست.

از این رو اقتصاد های پیشرفته به دنبال بزرگتر شدن این بورس ها و اقتصاد های در حال توسعه نیز به دنبال راه اندازی یا توسعه پرسرعت بورس های کالا هستند. بورس کالا اساساً قیمت گذاری نم یکنند، بلکه قیمت را نشان می دهد. این قیمت متأثر از عوامل اقتصادی است. برای مثال، افزایش نرخ ارز منجر به افزایش قیمت کالا ها می شود. حال اگر این عوامل کنترل شود، قطعاً

قیمت ها افزایش نمی یابد. ثابت نگه داشتن قیمت ها نتیجه ای جز توزیع رانت ندارد و در ادامه باعث کاهش عرضه به شیوه های مختلف از سوی عرضه کنندگان می شود. از این رو در کالایی که میتوان به افزایش تولید رسید و نیاز داخل را تأمین کرد، اگر بحث قیمت گذاری دستوری ادامه داشته باشد، نتیجه آن از بین رفتن تولید است و بعد از چند سال به وارد کننده آن کالا تبدیل می شویم.

در گزارش حاضر ضمن بررسی بورس کالای ایران و کارکرد های آن، به اهمیت واقعی سازی قیمت کالا ها در بورس کالا و جنبه های امنیتی آن پرداخته می شود و در نهایت، پیشنهاداتی برای افزایش کارایی هرچه بیشتر آن ارائه می شود. با توجه به آنچه در خصوص بورس کالای ایران مورد بررسی قرار گرفت میتوان گفت بورس کالای ایران ۲ کارکرد اساسی دارد: ۱) تأمین مالی ۲) کشف قیمت. بورس کالا با توجه به قرار داد ها و ابزار های مورد معامله، می تواند کارکرد تأمین مالی را برای بازیگران خود داشته باشد.

به عنوان مثال، تأمین کنندگان یا فروشندگان کالا، با توجه به نوع قرارداد، وجهی را دریافت می کنند و کالای مورد معامله را در تاریخ سر رسید که تاریخی پس از انجام معامله است، تحویل می دهند. به طور مشابه، بورس کالا برای خریداران کالاها نیز کارکرد تأمین مالی دارد. به این صورت که خریداران با توجه به نوع قرار داد، کالایی را تحویل می گیرند و وجه معامله را در تاریخ سر رسید که زمانی پس از انجام معامله است، پرداخت می کنند. بر این اساس می توان گفت بورس کالا، شرایطی مشابه شرایط خرید و فروش اعتباری را فراهم کرده که یک از شیوه های تأمین مالی است. کارکرد اساسی دیگر، کشف قیمت کالاهاست.

فلسفه ایجاد بورس های کالایی

از دیر باز، مبادله کالا ها یکی از ارکان اساسی زندگی اقتصادی بشر بوده است. با گسترش تجارت و پیچیده تر شدن روابط اقتصادی، نیاز به بازاری منظم، شفاف و کارآمد برای خرید و فروش کالا ها بیش از پیش احساس شد. این نیاز، سرانجام به پیدایش بورس کالا انجامید؛ نهادی که امروزه به عنوان یکی از ارکان اصلی بازار های مالی جهانی شناخته می شود.

ریشه های تاریخی: از بازارهای سنتی تا بورس های مدرن در گذشته، مبادلات کالا به صورت مستقیم و معمولاً بر پایه تهاتر انجام می شد. با ظهور پول و توسعه تجارت، بازار های محلی و سپس بازار های بزرگتر در شهر های تجاری شکل گرفتند. اما نوسانات قیمت، ریسک عدم تحویل کالا و مشکلات مالی، تاجران و تولیدکنندگان را به فکر ایجاد مکانیسم های جدیدی برای امن تر و منصفانه تر کردن معاملات انداخت.

تولد بورس کالا: پاسخ به نیاز های اقتصادی اولین بورس های کالا به شکل مدرن، در قرن هفدهم و هجدهم میلادی در اروپا و سپس آمریکا پدید آمدند. این بورس ها با معرفی قرارداد های استاندارد شده آتی (Futures)، امکان خرید و فروش کالا ها را با قیمت های توافق شده برای آینده فراهم کردند. این نوآوری، هم به تولیدکنندگان کمک کرد تا از نوسانات قیمت در امان بمانند و هم به مصرف کنندگان و سرمایه گذاران امکان برنامه ریزی داد.

کارکرد های اساسی بورس کالا: امروزه بورس های کالا در سراسر جهان، از محصولات کشاورزی مانند گندم و قهوه گرفته تا فلزات گران بها مانند طلا و نفت را پوشش می دهند. مهم ترین اهداف این بازارها عبارتند از: کشف قیمت منصفانه بر اساس عرضه و تقاضای واقعی، مدیریت ریسک از طریق ابزارهای مشتقه مانند قراردادهای آتی و اختیار معامله، تسهیل مبادلات و کاهش هزینه های معاملاتی.

سازمان کارگزاران بورس فلزات تهران در شهریور ماه سال ۱۳۸۲ به عنوان اولین بورس کالای کشور فعالیت خود را آغاز کرد و پس از آن نیز سازمان کارگزاران بورس کالای کشاورزی در شهریور ماه سال ۱۳۸۳ شروع به فعالیت نمود. با بازنگری و تصویب قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۸۴ و تصمیم شورای عالی بورس، سرانجام بورس های فلزات و کشاورزی در یکدیگر ادغام و بورس واحدی با عنوان بورس کالای ایران تشکیل شد و از ابتدای مهر ماه سال ۱۳۸۶ فعالیت خود را آغاز کرد. طبق قانون بازار اوراق بهادار کلیه معاملات در بورس کالای ایران تحت نظارت سازمان بورس و اوراق بهادار انجام می شود. از بنیانگذاران بورس کالا می توان به سید ابراهیم عنایت اشاره کرد که قدیمی های بازار سرمایه محسوب می شوند.

پیشینه پژوهش

رحیم دوست (۱۴۰۲) در پژوهشی تحت عنوان « راهبردهای قیمت گذاری از کانال بورس کالا در اقتصاد » اقتصاد کارآمد، اقتصادی است که در آن سازوکار عرضه و تقاضا تعیین کننده قیمت ها باشد. با توجه به اینکه مؤلفه های تولید کالا متغیر است و عمدتاً درگیر نظام قیمت گذاری دستوری نیست و به عبارتی، امکان دستوری کردن کل زنجیره کالاها وجود ندارد، قیمت گذاری دستوری روی قیمت نهایی موجب بهره مندی غیرمنصفانه افرادی خاص از رانت حاصل می شود. ازجمله دستاوردهای بورس کالا در سال های اخیر، رونق تالار صادراتی و ورود محصولات مانند شمش فولاد، مس، سیمان، آلومینیوم و پی وی سی بوده است. توسعه و راه اندازی ابزارهای مبتنی بر طلا و قرار داد های آتی شمش طلا از دیگر دستاوردهای بورس کالا در سال های گذشته بوده است. همچنین، پذیرش و عرضه خودرو در بورس کالا از مهم ترین و البته جذاب ترین فعالیت های بورس کالا در سال ۱۴۰۱ بود. در همین زمینه و برای توسعه هرچه بیشتر بورس کالا، گسترش معاملات آتی در بورس کالا، افزایش تولید به جای قیمت گذاری دستوری، نظارت بیشتر به جای دخالت، حمایت از توسعه بورس کالا، رفع مشکلات زیرساختی و معاملاتی بازار و توسعه ابزار گواهی سپرده کالایی پیشنهاد می شود.

عبابافها و فضل (۱۴۰۲) در پژوهشی تحت عنوان « پیش بینی میزان فروش با بهره برداری از روش یادگیری متا مورد مطالعه: فروش آلومینیوم در بورس کالای ایران » باتوجه به جایگاه ویژه پیش بینی فروش بازار در تحلیل فرصت های بازاریابی و نقش مهمی که پیش بینی فروش در برنامه ریزی بخش های مختلف یک سازمان دارد، هدف اصلی پژوهش حاضر استفاده از یکی از

ابزارهای نوین حوزه یادگیری ماشین (روش یادگیری متا) برای پیش بینی میزان فروش با مطالعه موردی فروش آلومینیوم در بورس کالای ایران است. پژوهش حاضر در دسته پژوهش های کاربردی قرار می گیرد و داده های پژوهش با استفاده از منبع داده های ثانویه گردآوری شده است. در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل از اطلاعات موجود در گزارش های هفتگی منتشرشده در پایگاه رسمی سازمان بورس کالای ایران استفاده شده است. مراحل انجام دادن پژوهش بر مبنای اصول پیش بینی و با استفاده از رویکرد روش یادگیری متا صورت گرفته است. در یافته های پژوهش حاضر چگونگی استفاده از روش یادگیری متا برای پیش بینی میزان فروش و تخمین تقاضای آلومینیوم در بورس کالای ایران نشان داده شد. مدل مبتنی بر روش یادگیری متا بر مبنای ۴ روش پیش بینی پایه ای شبکه عصبی، آریمای، رگرسیون و هموار سازی نمایی و بر بستر داده های سری زمانی مربوط به فروش آلومینیوم در بورس کالای ایران (شامل ۳۴۴ مقطع زمانی بین سال های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۱) ارائه شده است. بررسی دقت نتایج حاصل از به کار گیری روش یادگیری متا برای پیش بینی میزان فروش، برتری این روش را در مقایسه با چهار روش پیش بینی منتخب دیگر نشان داده است. در این پژوهش برای صحت سنجی نتایج به دست آمده سه مرحله اعتبار سنجی صورت گرفت که در نتایج هر سه نمونه اعتبارسنجی، برتری دقت روش یادگیری متا تأیید شده است. در پژوهش حاضر از روش یادگیری متا برای پیش بینی میزان فروش استفاده شده است. توانایی این روش در حل مسئله پیش بینی یکی از قابلیت های استفاده از ابزارهای هوش مصنوعی را در حل مسائل مختلف مدیریتی نشان می دهد. در نتیجه این پژوهش، روش یادگیری متا به عنوان ابزاری توانمند در حوزه پیش بینی میزان فروش به مدیران بازاریابی و پژوهشگران این حوزه معرفی شده است.

رضافر و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی تحت عنوان «چالش های حقوقی ناظر بر تشکیل و فعالیت اتاق پایاپای بورس کالای ایران» در حالی که تاریخچه بورس های کالایی در ایران نسبت به سایر کشور ها کوتاه تر است؛ اتاق پایاپای، با تجربه ای قابل اتکا و به عنوان یکی از بازوان اجرایی شرکت بورس کالای ایران، تحت قوانین و مقرراتی چون قانون احکام دائمی برنامه های توسعه کشور (مصوب ۱۳۹۵)، دستورالعمل تسویه و پایاپای معاملات در بورس کالای ایران (مصوب ۱۳۸۹ سازمان بورس و اوراق بهادار) و سایر مقررات مربوطه، جهت کنترل تضامین عرضه کنندگان، پایش ریسک، تسویه وجوه و پایاپای نمودن بخشی از معاملات فعالیت می نماید. این پژوهش ضمن تبیین جایگاه قانونی اتاق پایاپای و تشریح وظایف و اختیارات آن، به چالش های حقوقی موجود و تعارضات احتمالی با نهادی چون شرکت سپرده گذاری مرکزی اوراق بهادار و تسویه وجوه می پردازد. همچنین، بنا بر آن است ضمن بررسی چالش های موجود در خصوص تشکیل اتاق پایاپای، آسیب شناسی مختصری نیز پیرامون فعالیت این نهاد انجام گیرد. بر اساس تحقیقات صورت گرفته با منابع کتابخانه ای و به روش توصیفی-تحلیلی، نتایج نشان می دهد وجود نظام تسویه واحد و تخصصی، برای بهینه سازی فعالیت ها، تدوین نظام جامع عضویت فعالان بازار کالایی و کاهش ریسک های قانونی و مالی بورس های کالایی در قالب سپرده گذاری مرکزی ویژه بورس های کالایی ضروری است.

کلیات خرید و فروش در بورس کالا

- مراجعه به یک کارگزار بورس جهت اخذ کد معاملاتی بورس کالا
 - تکمیل فرم ثبت سفارش نزد کارگزار و پیشنهاد قیمت
 - واریز حداقل سپرده مورد نیاز معامله به حساب کارگزار نزد اتاق پایاپای
 - انتقال سفارش مشتری به تالار معاملات توسط کارگزار
 - شرکت در حراج توسط کارگزار و انجام معامله در تالار
 - واریز باقی مانده وجه معامله پس از کسر سپرده اولیه به حساب کارگزار نزد اتاق پایاپای
 - تسویه اسنادی معاملات در اتاق پایاپای و صدور اسناد معاملاتی
 - تسویه مالی معاملات در اتاق پایاپای
 - نقل و انتقال وجوه پس از کسر هزینه ها به حساب معامله گران از طریق حساب بانکی
- برخی کالاها نیاز به اخذ مجوز از مراجع مربوطه دارند. به طور مثال کالا های تولیدی پتروشیمی ها و برخی کالا های دیگر نیاز به ثبت نام مشتری در سامانه بهین یاب وزارت صنعت، معدن و تجارت (صمت) و تایید و ارسال سهمیه به بورس توسط بهین یاب دارند. برخی کالاها نیز نیاز به پروانه بهره برداری، گواهی استاندارد اجباری یا معرفی توسط وزارت صمت یا سایر ارگان ها دارند. در مورد برخی کالا ها محدودیت حداقل حجم مقدار کالا نیز وجود دارد. در مورد برخی شرکت ها نیاز به استعلام یا تاییدیه از برخی مراجع وجود دارد.
۱. فرم درخواست کد: ابتدا فرم درخواست کد را به صورت چک نویس اولیه بدون مهر و امضا تهیه کنید. پس از تایید نهایی بورس، نسخه نهایی را دریافت کرده و مهر و امضا را درج نموده و به کارگزاری مسترد نمایید.
 ۲. فرم احراز هویت: تکمیل فرم احراز هویت الزامی است.
 ۳. روزنامه رسمی آگهی تاسیس و اعضای هیئت مدیره: ارائه روزنامه رسمی آگهی تأسیس شرکت و اعضای هیئت مدیره.
 ۴. روزنامه رسمی آخرین تغییرات هیئت مدیره: ارائه روزنامه رسمی مربوط به آخرین تغییرات هیئت مدیره.
 ۵. اساسنامه شرکت: ارائه اساسنامه شرکت الزامی است.
 ۶. اظهارنامه مالیاتی: تبصره: در صورتی که شرکت به دلیل عدم فعالیت یا آغاز فعالیت فاقد صورت های مالی یا اظهارنامه باشد، باید لیست بیمه پرسنل به همراه فیش پرداختی مربوط به سه ماهه اخیر در زمان درخواست کد ارائه شود.
 ۷. کپی شناسنامه و کارت ملی: کپی شناسنامه و کارت ملی مدیرعامل، اعضای هیئت مدیره، سهامداران بالای ۱۰ درصد و حسابرسان. ضمناً در کلیه فرم ها نمونه امضا و زمان تصدی این اشخاص نیز درج گردد.

۸. پروانه بهره برداری و مجوز فعالیت: برای واحد های تولیدی، ارائه پروانه بهره برداری الزامیست. برای واحدهای مستقر در منطقه آزاد تجاری، ارائه مجوز فعالیت منطقه آزاد الزامیست.

۹. ثبت نام در سامانه جامع انبار ها و سامانه جامع تجارت: ثبت نام در سامانه جامع تجارت و انبار ها و ارائه تصویر ثبت نام که در آن نام بهره بردار و شناسه ملی مشخص باشد.

یکی از شروط اصلی برای خرید مواد اولیه از بورس کالا، داشتن سهمیه از وزارت صنعت، معدن و تجارت (صمت) است. این سهمیه به دلیل عرضه و تقاضای زیاد در بازار، تضمین می کند که هر واحد تولیدی به مقدار مشخصی از مواد اولیه دسترسی دارد. محدودیت حداقل و حداکثر حجم کالا: برای خرید برخی کالا ها در بورس کالا، حداقل و حداکثر حجم مقدار کالا تعیین می شود که باید رعایت گردد. این محدودیت ها بسته به نوع کالا و شرایط بازار متفاوت است. استعلام و تاییدیه: برخی از شرکت ها برای خرید کالاها نیاز به استعلام یا تاییدیه از مراجع مربوطه دارند. این امر به منظور تأیید صلاحیت و مطابقت با استاندارد های مورد نیاز انجام می شود.

نیاز به ثبت نام در سامانه بهین یاب و دریافت سهمیه: خرید برخی از کالاها مانند اکثر پتروشیمی و فولادی نیاز به ثبت نام مشتری در سامانه بهین یاب وزارت صنعت، معدن و تجارت و دریافت سهمیه دارد. این مرحله ضروری است و باید قبل از خرید انجام شود. پروانه بهره برداری و گواهی استاندارد: برخی کالاها نیاز به پروانه بهره برداری و گواهی استاندارد اجباری دارند. همچنین، ممکن است معرفی این کالا ها توسط وزارت صمت یا سایر ارگان ها الزامی باشد.

مشاهده مشخصات عرضه کالاها: برای اطلاع از تمامی محدودیت ها و شرایط خرید، لازم است مشخصات عرضه کالاها را در سایت بورس کالا مشاهده نمایید. این مشخصات شامل جزئیات کامل درباره شرایط و ضوابط خرید هر کالا است.

بازرگانی که دارای کارت بازرگانی هستند، دو روش اصلی برای خرید مواد اولیه از بورس کالا دارند: خرید مواد بدون نیاز به اخذ سهمیه: برخی مواد اولیه در بورس کالا نیاز به مجوز خاصی از وزارت صمت ندارند. این مواد عمدتاً در رینگ داخلی بورس کالا عرضه می شوند و بازرگانان می توانند به راحتی آن ها را خریداری کنند.

خرید از رینگ صادراتی بورس کالا: بازرگانی که قصد دارند مواد اولیه را به کشورهای دیگر صادر کنند، می توانند از رینگ صادراتی بورس کالا استفاده کنند. این بخش از بورس کالا مخصوص کالاهایی است که برای صادرات در نظر گرفته شده اند. برای فروش محصولات در بورس کالا، گزینه های متعددی در نظر گرفته می شود. با توجه به حجم و شرایط فروش، فرآیند فروش محصولات در بازار های مختلف بورس کالا تنوع دارد. به عنوان مثال، شرکت های تولید کننده مواد اولیه می توانند محصولات خود را در بازار فیزیکی بورس کالا عرضه کرده و از آنجا به فروش برسانند. همچنین، کشاورزان می توانند با تحویل محصول به انبارهای بورس کالا، گواهی سپرده کالایی معادل را دریافت و با فروش این گواهی، محصولات خود را در بورس کالا به فروش

برسانند. عرضه کنندگان باید دستورالعمل های مربوط به عرضه کالا را مطالعه کرده و از طریق وب سایت رسمی بورس کالا یا کارگزاری های معتبر، نحوه فروش محصولات خود را در بورس کالا را بیاموزند

کالا های پذیرش شده در بازار اصلی و فرعی بورس کالای ایران

گروه اصلی	زیر گروه اصلی	زیر گروه فرعی
فرآورده های نفتی	وکیوم باتوم	وکیوم باتوم
	سلاپس واکس	سلاپس واکس
	لوب کات	لوب کات سبک ، لوب کات سنگین
	قیر	انواع قیر ، قیر معدنی
	روغن	روغن پایه ، روغن موتور، پارافین واکس، اسلگ واکس
	عایق رطوبتی	عایق رطوبتی
	PDA TAR	PDA TAR
گازها و خوراک ها	گوگرد	گوگرد
	آرگون	آرگون

گروه اصلی	زیر گروه اصلی	زیر گروه فرعی
محصولات پتروشیمی	پلیمر	پلی اتیلن سنگین ، پلی اتیلن سبک، پلی اتیلن ترفتالات، پلی استایرن، پلی پروپیلن، پلی کربنات، پلی بوتادین رابر، استایرن بوتادین رابر، پلی وینیل کلراید، اپوکسی رزین، پلی اتیلن LMP ، اکریل نیتریل بوتادین استایرن، نخ پلی استر POY
	شیمیایی	۱ و ۳ بوتادین، دو اتیل هگزانول، اتیلن گلیکول (منو، دی ، تری) ، استایرن منومر، الکیل بنزن خطی، الکیل بنزن سنگین، ارتوزایلین، پارازایلین، اسید نیتریک، اسید کلریدریک، اسید سولفوریک، اسید ترفتالیک، اسید استیک، زایلین مخلوط، سود کاستیک، اوره، آمونیاک، بنزن، کربنات سدیم (سبک و سنگین)، جوش شیرین، منومر وینیل استات، تولوئن، تولوئن دی ایزو سیانات، سولفات آمونیوم، متیلن دی فنیل دی ایزوسیانات، پتاس (کلرید پتاسیم)، دی آمونیوم فسفات، آروماتیک سنگین، اتانول آمین (منو، دی، تری)، اکسو الکل ، نیترات آمونیوم، دی اتیلن کلراید، کریستال ملامین، سولفات سدیم، کود مایع ازته، دوده صنعتی، دی اکسید فتالات، نرمال بوتانول، ایزوبوتانول، انیدرید فتالیک

زیر گروه اصلی	زیر گروه فرعی
کنجاله و تفاله و کنسانتره ها	پلیت پنبه دانه، پلیت سویا، پلیت کلزا، پلیت آفتابگردان، پلیت گلرنگ، پلیت کنجد، پرک پنبه دانه، پرک سویا، پرک کلزا، پرک آفتابگردان، پرک گلرنگ، پرک کنجد
ذرت	ذرت علوفه ای، ذرت دانه ای، ذرت دانه ای دامی، ذرت بذری
شکر	شکر تصفیه شده، شکر سفید، شکر خام
پسته	پسته فندقی ناخندان، پسته کله قوچی ناخندان، پسته کله قوچی خندان
پنبه	محلوج
زیره	زیره سبز
زعفران	زعفران رشته (پوشال)، زعفران رشته سربریده (پوشال)
عدس	عدس ریز، عدس درشت، عدس متوسط
نخود	نخود ریز، نخود متوسط، نخود درشت
جو	جو صنعتی، جو دامی، جو بدون پوشینه
برنج	طارم، هاشمی، خزر، فجر، ندا، وارداتی، علی کاظمی، سبوس برنج
خرما	مضافتی، کبکاب، استعمران، شاهانی
روغن	روغن خام آفتابگردان، روغن خام سویا، روغن خام کنجد، روغن خام کلزا
کشمش	کشمش سبز، کشمش طلایی، کشمش بی دانه، کشمش دانه دار
گندم	گندم دامی، گندم سبوس، گندم دروم، گندم خوراکی
چای	چای باروتی، چای قلمی، چای شکسته، چای ممتاز
مرغ منجمد	مرغ منجمد
دانه های روغنی	بادام زمینی، کنجد، گلرنگ، آفتابگردان، کلزا، سویا، پنبه
جوجه یکروزه	تخم گذار، گوشتی
تخم مرغ	تخم مرغ
آرد	آرد گندم

زیر گروه فرعی	گروه اصلی
زمین ، مغازه، آپارتمان، مجتمع تجاری	اموال غیرمنقول
تراورس چوبی، تراورس بتنی، تراورس بتنی فرسوده، تراورس بتنی ضایعاتی، تراورس چوبی ضایعاتی، تخته پالت، بشکه خالی، روغن ضایعاتی، روغن کارکرده لوکوموتیو، ضایعات فلزی، ضایعات فلزی ارتباطی، ضایعات فلزی تاسیساتی، ضایعات فلزی خطی، ضایعات فلزی لوکوموتیو، ضایعات فلزی واگنی، ضایعات فلزی ماشین آلات، ضایعات آهنی، ضایعات فولادی، ضایعات کارتن، ضایعات پلاستیکی، ضایعات باطری، ضایعات لاستیک، لاستیک ضایعاتی، ضایعات قیر، ضایعات صندوق چوبی، ضایعات بشکه پلاستیکی، ضایعات بشکه فلزی، ضایعات چوبی، ضایعات شیشه، لوله فلزی درجه دو، ضایعات لجن آهن اسفنجی، ضایعات مخلوط نرمه گندله و لجن آهن اسفنجی، ضایعات ورق سرد، بریکت سرد نرمه آهن اسفنجی، ضایعات پوسته اکسیدی، ضایعات نرمه آهن اسفنجی، ضایعات گندله، ضایعات نرمه گندله، ضایعات چدن، ضایعات مسی، ضایعات برنجی، ضایعات آلومینیومی، ضایعات استیل، ضایعات ورق فولادی، تجهیزات ضایعاتی، ضایعات مواد شیمیایی، بدنه ضایعاتی خودرو، سپر ضایعاتی خودرو، چرخ خودرو ضایعاتی، ضایعات مونتاژی خودرو، ضایعات بدنه ای خودرو، براده چدن، روغن ترناس مستعمل، روغن هیدرولیک مستعمل، ضایعات الکترو گرافیتی، ضایعات ته پاتیل فولاد، ضایعات ته تاندیش فولاد، ضایعات نسوز، مواد شیمیایی ضایعاتی	ضایعات

گروه اصلی	زیر گروه فرعی
محصولات کشاورزی	شیر فرادما، شیر خام، سیب درختی، رب گوجه فرنگی، شیرخشک، گوشت منجمد، ملاس و تفاله چغندر قند، جوجه یک روزه، قند کله و خردشده، کره لاکتیکی، روغن خام پالم اولئین، روغن خوارکی، دانه خرفه، تخم گشنیز، پودر نارگیل، پودر چربی کلسیم دار، خوراک دام، طیور و آبزیان، خوراک آزمایشگاهی، عنب، زرشک، پنیر UF، پودر آب پنیر، روغن کنجد تصفیه شده، دام زنده سبک و سنگین، زردچوبه، ماش، لپه، مواد ژنی، مرکبات، ماهی تون، کنسرو مرغ
روی	کنسانتره روی، شمش زاماک
سرب	کنسانتره سرب
مس	پودر مس، شمش مس، لوله مسی، مس بلیستر، ورق مسی، تسمه و نوار مسی، مقاطع مسی (شینه مسی)
نقره	شمش نقره، شمش نقره کم عیار، ساچمه نقره، گرانول نقره
منیزیم	شمش منیزیم
برنج	مقاطع برنجی (اسلب و بیلت)، مقاطع برنجی (میله)، ورق برنجی، تسمه و نوار برنجی، لوله برنجی، میلگرد برنجی
آلومینیوم	پروفیل آلومینیوم، فویل آلومینیوم، پودر آلومینیوم، براده آلومینیوم
معدنی	کنسانتره فسفات، کلوخه باریت، کنسانتره ایلمنیت، کنسانتره مس، فروسیلیکو منیزیم، مواد فسفات آهن، فروسیلیکو منگنز، سنگ آهک دانه بندی، سنگ منگنز دانه بندی، بنتونیت، سنگ کوپ مرمریت کرم، فروکروم پر کربن، سولفات پتاسیم، ماسه ریخته گری، آهک پخته، کنسانتره سنگ آهن کم عیار
شیمیایی	سدیم لوریل اتر سولفات، مواد شیمیایی، مونو کلرو استیک اسید (MCA)، نرمال بوتیل استات، اسید سیتریک، آنیلین، نرمال پارافین، مونو کلرو استیک اسید، کربوکسی متیل سلولز، سولفونیک اسید، نمک تصفیه شده، هیپوکلریت کلسیم، هیپوکلریت سدیم، بوتن ۱، اتیل بنزن، دودسیل بنزن، اتیل استات، روغن فرآیند لاستیک، دی اکتیل ترفتالات، اسید فسفریک، گلیسرین، تری مزوئیل کلراید، آب DM، سدیم بنزوات، اسید بنزوئیک، رنگ، متیل استات، اتیل استات، متیل اتیل کتون

گروه اصلی	زیر گروه فرعی
پلیمر	کائوچو، ظروف پلی پروپیلن، ضایعات پلی اتیلن سبک، ضایعات پلی اتیلن، ضایعات پلیمری، نخ فیلامنتی پلی استر، پلی اتیلن واکس، محصولات یکبار مصرف پلی استایرن، کامپاند پلیمری، الیاف استیپل اکریلیک، الیاف استیپل پلی استر، پلی آلومینیوم کلراید، پروفیل یو پی وی سی، لوله پلی اتیلن، پلی استر ارتوفتالیک، سدیم تری پلی فسفات
فولاد	قراضه فولادی، ورق گرم آلیاژی، تسمه فولادی، سپری، لوله فولادی، گندله آهن نیمه پخته، پروفیل فولادی، شمش فولادی آف گرید، ورق سرد آنیل نشده، ورق گرم فولادی، ورق استیل
صنعتی	کریولیت، آجر نسوز، جرم نسوز، خمیر الکتروگرافیتی، اقلام الکترونیکی خودرو، اقلام پلیمری خودرو، اقلام تجهیزات، اقلام تکمیلی خودرو، اقلام چرخ خودرو، اقلام فلزی خودرو، ورق کارتن، الکتروگرافیتی، تیشو، تیشو از الیاف شیشه، پشم شیشه، تایر خودرو، لنت ترمز، میل لنگ تیا، شاتون خودرو، کاغذ بسته بندی، کاغذ تحریر، کاغذ فلوتینگ، کاغذ دیواری با روکش پی وی سی، کائولن، کلینکر، نرمه گندله، گلوله سرامیکی، گلوله آلومینایی، قطعات بدنه ای خودرو، شمش دوره، اکسید مولیبدن، MDF خام، چپیس چوب، سیم و کابل، آلفا آلومینا، مخازن پلی اتیلن فوم دار، قطعات یدکی و ابزارآلات، کفشک چدنی، آرمیچر، کالاهای ارتوپدی، کربن فعال، شمش پلاتین، فرومگنز پرکربن
فرآورده های نفتی	نوار پوشش لوله، بیتومن انامل، ماستیک قیری، قیر آند آلومینیوم، قیر ذغال سنگی، کک نفتی کلسینه شده، نفتالین
روغن	روغن سنگین پایه قطرانی، روغن سبک پایه قطرانی، روغن نیمه سنگین پایه قطرانی، روغن آنتراسن، روغن صنعتی، روغن لاستیک، روغن ماده اولیه دوده صنعتی
کود	کود مایع نیتروژنه، کود آهن بیولوژیک، کود سکوسترن آهن، کود ارگانیک

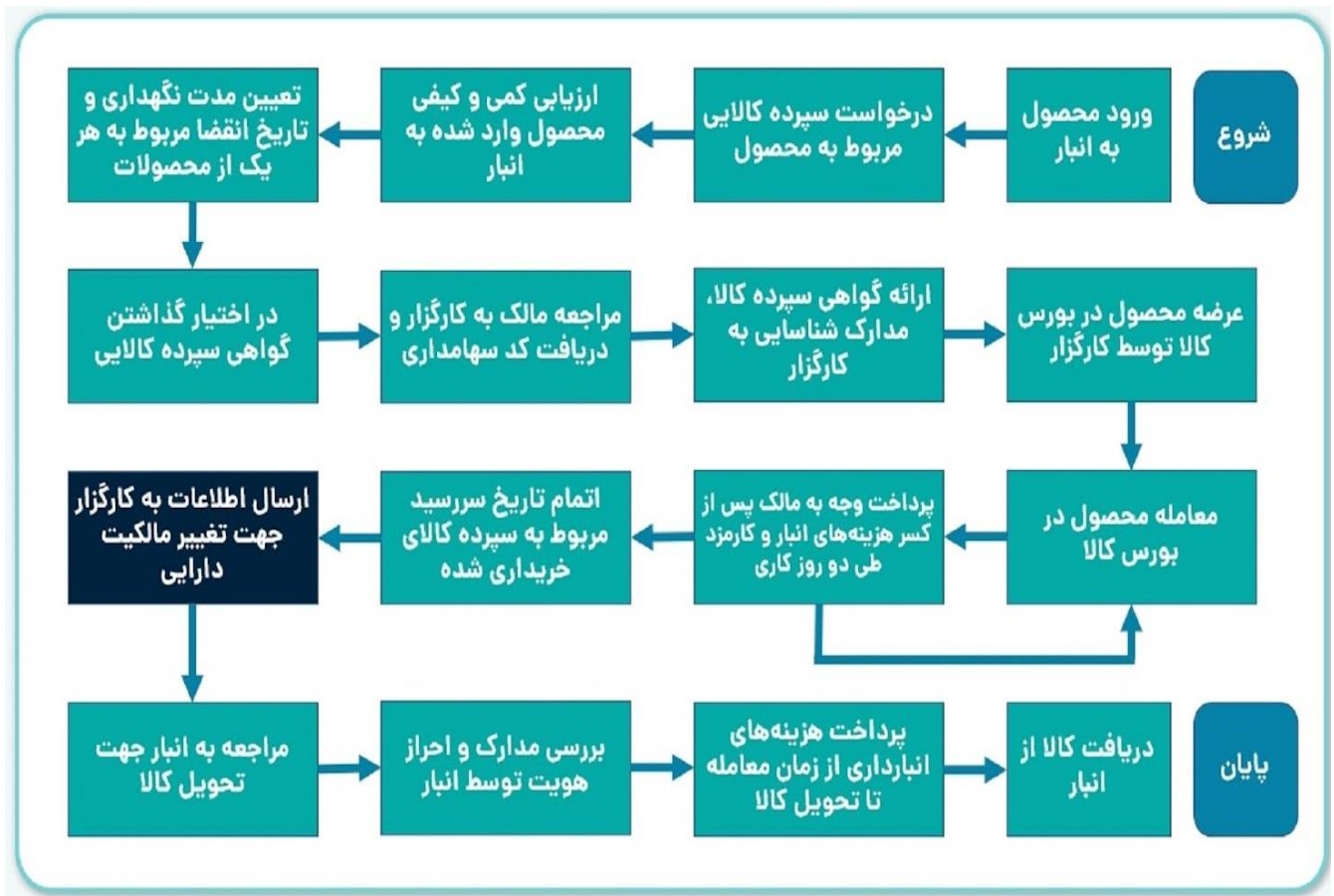

مراحل خرید از بورس کالا

فلوچارت خرید مواد اولیه از بورس کالا

چارت فرآیند ورود و خروج کالا از انبارهای بورس کالا

چالش های خرید مواد اولیه از بورس کالای ایران

■ نوسانات قیمتی و ریسک های بازار

نوسانات ناشی از عوامل داخلی (سیاست های ارزی، محدودیت های تولید) و خارجی (تحریم ها) باعث افزایش عدم اطمینان در برنامه ریزی تأمین مواد اولیه می شود.

سیاست های ارزی و تورم ساختاری: تغییرات نرخ ارز رسمی و نرخ بازار آزاد تأثیر مستقیمی بر قیمت مواد اولیه (به ویژه کالاهای وارداتی یا وابسته به ارز) دارد. تورم بالای ایران (معمولاً بیش از ۳۰-۴۰ درصد سالانه) باعث می شود قیمت ها در بورس کالا به صورت روزانه تعدیل شوند و خریداران نتوانند برای ماه های آینده برنامه ریزی کنند.

■ پدیده دلالی سهمیه ها و گرانی محصولات تولیدی

یکی از چالش های جدی در بورس کالای ایران، پدیده دلالی سهمیه های خرید مواد اولیه است که منجر به گرانی محصولات نهایی و اختلال در زنجیره تأمین صنایع می شود. در این شرایط، برخی از دریافت کنندگان سهمیه های بورس کالا به جای استفاده از مواد اولیه در فرآیند تولید، آنها را در بازار آزاد با قیمت بالاتر می فروشند و تولیدکنندگان واقعی مجبور به خرید از دلالان با قیمت های غیرمنطقی می شوند. برخی افراد که سهمیه خرید از بورس کالا دارند بجای اینکه مواد اولیه در خطوط تولید مصرف کنند در بازار آزاد به قیمت بالاتر می فروشند و باعث می شود تولید کننده از دلال ها خرید کند، در نتیجه قیمت بهای تمام شده محصولات افزایش پیدا خواهد کرد.

علل شکل گیری پدیده دلالی سهمیه ها در بورس کالا:

۱. اختلاف قیمت بورس کالا و بازار آزاد قیمت مواد اولیه در بورس کالا معمولاً پایین تر از قیمت بازار آزاد است (به دلیل حمایت های دولتی یا سیاست های تنظیم بازار). این اختلاف قیمت، انگیزه سود جویان را برای خرید از بورس و فروش در بازار آزاد افزایش می دهد. ۲. ضعف نظارت بر تخصیص سهمیه ها برخی از سهمیه های بورس کالا به شرکت های غیر تولیدی یا واسطه گران تعلق می گیرد که تنها هدف آنها خرید و فروش مجدد است. سیستم نظارتی بورس کالا نمی تواند به طور کامل کنترل کند که آیا مواد خریداری شده واقعاً در تولید استفاده می شود یا خیر. ۳. فساد و رانت در توزیع سهمیه ها در برخی موارد، ارتباطات غیر رسمی و رانت خواری باعث می شود سهمیه ها به افراد یا شرکت های خاصی تعلق بگیرد که لزوماً نیاز واقعی به مواد اولیه ندارند. این امر باعث انحصار در دسترسی به مواد اولیه و افزایش قدرت دلالان می شود.

۴. کمبود عرضه در بورس کالا: وقتی عرضه مواد اولیه در بورس کالا کمتر از تقاضا باشد، دلالتان با خرید و احتکار، بازار را تحت فشار قرار می‌دهند و قیمت‌ها را افزایش می‌دهند.

■ نمایش تولید صوری، سوء استفاده از سهمیه های بورس کالا و فروش در بازار آزاد

یکی از چالش‌های جدی نظام توزیع مواد اولیه در ایران، تولید صوری توسط برخی واحدهای تولیدی به منظور سوء استفاده از سهمیه‌های بورس کالا است. در این روش، شرکت‌ها با ارائه اسناد و گزارش‌های غیرواقعی، خود را تولیدکننده معرفی می‌کنند تا مواد اولیه ارزان قیمت از بورس کالا دریافت کنند، اما در عمل این مواد را در بازار آزاد با قیمت بالاتر می‌فروشند، بدون اینکه وارد فرآیند تولید واقعی شوند. این مسئله باعث اختلال در تأمین مواد اولیه تولیدکنندگان واقعی و افزایش قیمت محصولات نهایی می‌شود. در برخی از کارخانه‌ها دستگاه‌ها را روشن می‌گذارند تا کنتور برق نشان دهد که تولیدی هست، اما موادی را از بورس کالا گرفته و در بازار آزاد می‌فروشند.

چگونگی انجام تولید صوری برای سوء استفاده از سهمیه ها :

۱. ثبت شرکت های صوری یا انبارگردانی: برخی افراد با ثبت شرکت‌های تولیدی صوری (بدون خط تولید واقعی) یا استفاده از شرکت های انبارگردان، سهمیه مواد اولیه را از بورس کالا دریافت می‌کنند. این شرکت‌ها ممکن است مدارک جعلی مانند پروانه بهره برداری، قرار داد های ساختگی با مشتریان یا گزارش های تولید غیر واقعی ارائه دهند. ۲. تبانی با واحدهای تولیدی کوچک برای صوری سازی تولید برخی از این واسطه‌گران با واحدهای تولیدی کوچک (که ظرفیت خالی دارند) تبانی می‌کنند تا مواد اولیه خریداری شده از بورس را به نام آن‌ها ثبت کنند، در حالی که در واقعیت، این مواد به بازار آزاد منتقل می‌شوند. ممکن است مقداری از مواد اولیه به صورت نمادین در خط تولید این واحدها استفاده شود تا از نظارت بورس کالا فرار کنند. ۳. فروش در بازار آزاد با سود بالا پس از دریافت سهمیه، مواد اولیه (مانند فولاد، پلیمرها، آرد، روغن خام و...) به جای مصرف در تولید، در بازار سیاه یا بازار آزاد با قیمت بسیار بالاتر فروخته می‌شود. این کار باعث می‌شود تولیدکنندگان واقعی مجبور شوند همان مواد را با قیمت چند برابری از دلالتان خریداری کنند.

■ تخصیص سهمیه اشتباه

در حال حاضر، سهمیه مواد اولیه در بورس کالا عمدتاً بر اساس پروانه بهره برداری شرکت‌ها تخصیص می‌یابد. این سیستم بسیاری از شرکت‌ها را با وجود داشتن پروانه، ممکن است سال‌هاست خط تولید فعال نداشته باشند. برخی شرکت‌ها عمداً پروانه می‌گیرند فقط برای دسترسی به سهمیه مواد اولیه. فقدان مکانیزم نظارت بر مصرف واقعی مواد پس از

دریافت سهمیه، هیچ سیستم موثری برای پیگیری مصرف مواد در خط تولید وجود ندارد. مواد اولیه به راحتی قابل انتقال به بازار آزاد هستند. عدم تناسب سهمیه با ظرفیت واقعی تولید سهمیه‌ها اغلب بر اساس ظرفیت اسمی کارخانه داده می‌شود، نه تولید واقعی. این باعث می‌شود شرکت‌های کم‌کار یا غیر فعال سهمیه بیشتری نسبت به نیاز واقعی دریافت کنند. بر اساس پروانه بهره‌برداری به شرکت‌ها سهمیه مواد اولیه تخصیص داده خواهد شد. امکان دارد سهمیه را گرفته و سپس در بازار آزاد بفروشند و اصلاً تولیدی در کار نباشد و باید بر اساس تولید سهمیه داده شود، پروانه بهره‌برداری فقط "حق تولید" را اثبات می‌کند، نه "تولید واقعی"

■ پیچیدگی فرایندهای اداری و مقرراتی

الزامات سنگین ثبت نام، اخذ مجوز ها، و تشریفات طولانی خرید، زمان و منابع بخش خصوصی را هدر می‌دهد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که خرید مواد اولیه از بورس کالا دو تا سه ماه زمان می‌برد به ویژه در صنعت فولاد. مشکلات موجود در فرآیندهای اداری: زمانبر بودن فرآیند خرید (۲-۳ ماهه)، در صنایع استراتژیک مانند فولاد، فرآیند خرید از بورس کالا به طور متوسط ۶۰ تا ۹۰ روز طول می‌کشد این تاخیر ها باعث اختلال در برنامه ریزی تولید و افزایش هزینه‌های نگهداری موجودی می‌شود، الزامات سنگین ثبت نام و احراز هویت نیاز به ارائه بیش از ۱۵ نوع مدرک مختلف (پروانه بهره‌برداری، اساسنامه، آخرین آگهی تغییرات، گواهی مالیاتی و...)، فرآیند احراز صلاحیت مالی و فنی که ممکن است هفته‌ها به طول بیانجامد تشریفات پیچیده خرید، مراحل چندلایه تأییدیه (کارگزار، بورس، ناظر بازار)، نیاز به اخذ مجوزهای متعدد از سازمان‌های مختلف (وزارت صنعت، سازمان استاندارد و...)، سیستم مزایده‌ای زمان‌بر با دوره‌های طولانی بین پیشنهاد و تأیید نهایی مشکلات تضمین مالی الزام به ارائه ضمانت نامه‌های بانکی با شرایط سخت‌گیرانه، بلوکه شدن سرمایه در گردش به مدت طولانی نرخ‌های بالای کارمزد معاملات و هزینه‌های جانبی

■ دسترسی محدود به برخی کالاها

مواد اولیه‌ای که در بورس کالا عرضه می‌شود با حجم بسیار کمی است و در برخی موارد در قیمت‌های بالایی (گران) عرضه می‌شود، به طوری که نیاز تولیدکننده برآورده نمی‌شود و شرکت‌ها ناچار به تهیه مواد اولیه در بازار آزاد هستند به ویژه صنایع لاستیک، پلاستیک، فولادی و پتروشیمی اولویت دادن به تأمین نیازهای دولتی و بنگاه‌های بزرگ، بخش خصوصی را در دسترسی به کالاهای استراتژیک (مانند فولاد و پتروشیمی) با محدودیت مواجه می‌کند.

۱. کمبود حجم عرضه

- تنها ۳۰-۴۰ درصد نیاز واقعی صنایع از طریق بورس تأمین می‌شود.
- در مورد مواد پلیمری، سهم بورس از تأمین نیاز صنعت گاهی به کمتر از ۲۵٪ می‌رسد.
۲. اولویت دهی به بازیگران بزرگ
- اکثر عرضه مواد استراتژیک به شرکت های دولتی و شبه دولتی اختصاص می یابد.
- سهمیه بندی ناعادلانه باعث می‌شود SME ها به حاشیه رانده شوند.
۳. قیمت گذاری نامناسب
- اختلاف قیمت بین بورس و بازار آزاد برای مواد پایه پتروشیمی.
- عرضه در قیمت های غیرواقعی که انگیزه احتکار را افزایش می‌دهد.
۴. پیامد های صنعتی:
- صنعت لاستیک: ۶۰٪ مواد اولیه از بازار آزاد تأمین می‌شود.
- صنعت پلاستیک: هزینه های تولید ۳۵-۵۰ درصد افزایش یافته است.
- صنایع کوچک: ۲۵٪ واحد های تولیدی به دلیل مشکلات تأمین مواد تعطیل موقت شده اند.

■ کمبود شفافیت در قیمت گذاری و اطلاعات بازار

عدم دسترسی به اطلاعات دقیق و به موقع درباره موجودی انبارها، قیمت های واقعی و برنامه های آتی عرضه، تصمیم گیری تولید کنندگان را با مخاطره مواجه می‌سازد. این عدم شفافیت به ویژه در مورد کالا های استراتژیک مانند فولاد، پتروشیمی و محصولات پلیمری مشهود است. نبود سیستم شفاف انتشار داده های موجودی انبار ها، قیمت های واقعی، و پیشبینی عرضه، تصمیم گیری را برای خریداران خصوصی دشوار میکند.

ابعاد بحران اطلاعاتی: سیستم گزارش دهی نامناسب: داده های موجودی انبارها با تأخیر ۲-۳ هفته ای منتشر می‌شوند، تفاوت معنادار بین آمار رسمی و مقادیر واقعی در بازار (اختلاف تا ۴۰٪). مشکلات قیمت گذاری: ۶۸٪ خریداران ادعا می‌کنند قیمت های اعلامی با واقعیت بازار تطابق ندارد، نوسان روزانه قیمت ها تا ۱۵٪ بدون توضیح واضح. عدم پیش بینی پذیری: ۸۲٪ تولید کنندگان نمی‌توانند برنامه ریزی ۳ ماهه داشته باشند، تغییرات ناگهانی سیاست های عرضه بدون اطلاع رسانی قبلی.

■ زیر ساخت های ضعیف لجستیکی و فناوری

بورس کالای ایران به عنوان یکی از ارکان اصلی تأمین مواد اولیه صنایع کشور، نقش حیاتی در توسعه اقتصادی و ثبات بازار ایفا می کند. با این حال، این نهاد مهم با چالش های عمیق زیر ساختی در حوزه های لجستیک و فناوری اطلاعات مواجه است که کارایی آن را به طور جدی تحت تأثیر قرار داده است. ضعف سیستم های حمل و نقل، هزینه های بالای ترانزیت، کمبود انبار های مدرن و نا کارآمدی زنجیره تأمین از یک سو و محدودیت های سامانه های الکترونیکی، مشکلات امنیت سایبری و عدم یکپارچگی سیستم های اطلاعاتی از سوی دیگر، باعث شده اند که فرآیند معاملات و تحویل کالا با تأخیر های طولانی، هزینه های اضافی و عدم شفافیت همراه باشد. این چالش ها نه تنها رقابت پذیری تولید کنندگان ایرانی را کاهش داده، بلکه موجب گسترش بازار های غیر رسمی و افزایش قیمت های نهایی شده است. در این بررسی، به تحلیل ریشه ای این مشکلات و ارائه راهکار های عملیاتی برای تبدیل بورس کالا به نهادی کارآمد، شفاف و قابل اتکا می پردازیم. بهبود این زیر ساخت ها نه تنها به توسعه صنعتی کشور کمک می کند، بلکه می تواند سهم ایران را در بازار های منطقه ای افزایش دهد. سیستم های حمل و نقل ناکارآمد و هزینه های بالای ترانزیت. محدودیت های سامانه های الکترونیکی بورس کالا برای انجام معاملات سریع. زیر ساخت های ضعیف لجستیکی و فناوری. سیستم های حمل و نقل ناکارآمد و هزینه های بالای ترانزیت. محدودیت های سامانه های الکترونیکی بورس کالا برای انجام معاملات سریع.

■ محدودیت های مالی و اعتباری

الزامات سنگین وثیقه گذاری و نرخ های بالای تسهیلات بانکی، توان مالی بنگاه های کوچک و متوسط را تحت فشار قرار می دهد. الزامات سخت گیرانه وثیقه گذاری و نرخ های بالای تسهیلات بانکی، دسترسی بنگاه های کوچک و متوسط (SME) ها به مواد اولیه در بورس کالا را با دشواری مواجه ساخته است. این محدودیت ها منجر به حذف تدریجی تولید کنندگان خرد از چرخه تأمین رسمی مواد اولیه شده است. شرایط وثیقه گذاری نامتناسب: نیاز به وثیقه های معادل ۱۱۰-۱۳۰٪ ارزش معامله، قبول نکردن دارایی های تولیدی به عنوان وثیقه مناسب، طولانی بودن فرآیند ارزیابی وثیقه (۱۵-۱۰ روز کاری) هزینه های بالای تأمین مالی: نرخ سود تسهیلات بورس کالا ۴-۶ درصد بالاتر از نرخ متعارف، کارمزد های اضافی (۳-۲ درصد ارزش معامله)، نیاز به گردش نقدینگی بالا برای پیش پرداخت ها

محرومیت مالی SME ها: اکثر واحد های کوچک به تسهیلات بانکی دسترسی ندارند، سهم صنایع کوچک از تسهیلات بورس کالا کمتر از ۱۵٪ است. طریق خرید اعتباری، شرایط سختی دارد (مثلاً محدودیت زمانی اعتبار اسنادی یا حداقل خرید بالا) و همه مواد اولیه رو شامل نمی شود.

■ رقابت سنگین و قیمت بالا

تقاضا برای مواد اولیه مثل پتروشیمی، مس و آلومینیوم در بورس کالا معمولاً بیشتر از عرضه هست (تقریباً ۱,۵ برابر). این باعث می شود قیمت ها در رقابت بالا برود و گاهی از قیمت جهانی هم گران تر بشود. شرکت ها یا باید نقدینگی زیادی داشته باشند یا باید از بازار واسطه (دلال ها) با سود بالا بخرند.

تورم قیمتی در بورس کالا: قیمت برخی مواد اولیه تا ۳۰٪ بالاتر از قیمت های جهانی، افزایش ۴۰-۵۰ درصد قیمت ها نسبت به سال گذشته در برخی کالا های پایه. تحمیل فشار مالی به تولید کنندگان: نیاز به نقدینگی ۲ برابری برای خرید همان مقدار مواد، کاهش ۳۵-۲۵ درصد حاشیه سود تولید کنندگان. رشد بازار دلالی: افزایش ۶۰٪ معاملات مواد اولیه در بازار غیر رسمی، شکل گیری شبکه های واسطه با سود.

■ عدم شفافیت در فرایند معاملات

گزارش دهی ناکافی درباره عرضه و تقاضا و قیمت گذاری دسترسی محدود به اطلاعات واقعی بازار برای تصمیم گیری بورس کالای ایران با کمبود شدید شفافیت اطلاعاتی مواجه است، به طوری که بر اساس بررسی های میدانی: تنها ۳۵٪ داده های مورد نیاز فعالان بازار منتشر می شود، ۷۰٪ تصمیم گیری های خرید بر اساس اطلاعات ناقص انجام می گیرد، اختلاف ۴۰-۶۰ درصد بین قیمت های اعلامی و واقعی وجود دارد.

۱. گزارش دهی ناقص: تأخیر ۲-۳ هفته ای در انتشار آمار عرضه و تقاضا، عدم انتشار ۵۰٪ معاملات عمده در تابلوهای رسمی، گزارش های فصلی به جای روزانه

۲. مشکلات قیمت گذاری: ۳۰٪ قیمت ها به صورت دستوری تعیین می شوند، عدم انعکاس هزینه های واقعی تولید در قیمت ها، تغییرات ناگهانی قیمت بدون اطلاع رسانی قبلی.

۳. محدودیت های اطلاعاتی: دسترسی فقط به ۲۰٪ داده های تاریخی بازار، عدم انتشار پیش بینی های عرضه آینده ممنوعیت دسترسی به اطلاعات زنجیره تأمین.

راهکار های پیشنهادی جهت رفع چالش های خرید مواد اولیه از بورس کالای ایران

■ راهکار های کاهش ریسک نوسانات قیمتی

استفاده از ابزار های پوشش ریسک: مانند قرارداد های آتی (Futures) و اختیار معامله (Options) در بورس کالا. تنوع بخشیدن به منابع تأمین مالی: خرید از بورس همراه با تأمین مالی از بازار های خارجی یا تولیدکنندگان داخلی دیگر.

انعقاد قرارداد های بلندمدت با تأمین کنندگان برای ثبات قیمت.

رصد دقیق تحولات سیاسی-اقتصادی (مانند تغییرات نرخ ارز، تحریم ها و سیاست های دولتی).

مدیریت موجودی بهینه (Inventory Management) برای کاهش وابستگی به خرید در زمان های پر نوسان.

■ راهکار های مقابله با دلالی سهمیه های بورس کالا

۱. تقویت نظارت بر مصرف مواد اولیه: اعمال سیستم رهگیری: (Tracking) نظارت بر اینکه مواد خریداری شده از بورس واقعاً در خط تولید استفاده می شود. اخذ تعهد از خریداران: خریداران باید تضمین دهند که مواد را در تولید مصرف می کنند و در صورت تخلف، مشمول جریمه یا محرومیت از بورس شوند.

۲. اصلاح مکانیسم تخصیص سهمیه ها: اولویت دهی به تولیدکنندگان واقعی: سهمیه ها باید فقط به شرکت هایی داده شود که سابقه تولید و نیاز واقعی دارند. شفاف سازی فرآیند تخصیص: جلوگیری از رانت خواری با انتشار عمومی لیست دریافت کنندگان سهمیه ها.

۳. کاهش فاصله قیمت بورس و بازار آزاد: قیمت گذاری واقع گرایانه: اگر قیمت های بورس کالا به قیمت بازار نزدیک تر باشد، انگیزه دلالی کاهش می یابد.

افزایش عرضه در بورس: با افزایش عرضه، کمبود مصنوعی ایجاد شده توسط دلالان کاهش می یابد.

۴. جریمه و برخورد قانونی با دلالان

تعریف جریمه های سنگین: برای کسانی که سهمیه ها را در بازار آزاد می فروشند.

تشکیل پرونده های قضایی: در موارد شدید، برخورد کیفری با متخلفان می تواند بازدارنده باشد.

۵. توسعه بازار های جایگزین: رونق بازار های OTC (خارج از بورس): برای کاهش فشار بر بورس کالا، تسهیل واردات مستقیم: برای تولیدکنندگان واقعی تا وابستگی به بورس کالا کمتر شود.

■ راهکار های مقابله با تولید صوری و سوء استفاده از سهمیه ها

۱. تقویت نظارت و ممیزی میدانی: اعزام بازرسان به واحدهای تولیدی: بررسی واقعی بودن خطوط تولید و انبارهای مواد اولیه. استفاده از سیستم های رهیب (ترکینگ): پیگیری مسیر مواد اولیه از بورس تا خط تولید.
۲. اصلاح فرآیند اعطای سهمیه ها: اخذ تضمین های مالی سنگین: از متقاضیان سهمیه تا در صورت تخلف، مشمول جریمه شوند. الزام به ارائه اسناد واقعی فروش محصول: مانند فاکتورهای فروش به مشتریان واقعی.
۳. مجازات های شدید برای متخلفان: تعلیق یا لغو پروانه تولید برای شرکت های متخلف. برخورد قضایی با دلالان و عوامل فساد در سیستم توزیع.
۴. شفاف سازی اطلاعات تخصیص سهمیه ها: انتشار عمومی لیست دریافت کنندگان سهمیه ها و میزان مواد تخصیص یافته ایجاد سامانه شفافیت توزیع مواد اولیه برای رصد جریان مواد از بورس تا تولید.
۵. کاهش شکاف قیمت بورس و بازار آزاد: قیمت گذاری واقع گرایانه تر در بورس کالا تا انگیزه دلالی کاهش یابد.

■ راهکار های مقابله با تخصیص سهمیه اشتباه

۱. تغییر مبنای تخصیص از پروانه بهره برداری به شاخص های تولید واقعی: استفاده از آمار تولید واقعی سالهای گذشته (مثلاً میانگین ۳ سال آخر)، بررسی صورتحساب های فروش و مالیاتی به عنوان شاهد تولید واقعی، الزام به ارائه گزارش مصرف انرژی (برق، گاز) متناسب با سطح تولید.
۲. ایجاد سیستم پایش هوشمند مصرف مواد: نصب سیستم های رهگیری (Tracking) برای مواد استراتژیک اتصال سامانه بورس کالا به سامانه های گمرک و مالیاتی استفاده از فناوری بلاکچین برای رصد زنجیره تأمین.
۳. اعمال سیستم تخصیص پلکانی و مشروط: تخصیص اولیه ۵۰٪ سهمیه بر اساس پروانه تخصیص ۵۰٪ باقیمانده منوط به ارائه مدارک مصرف بخش اول، بازرسی فیزیکی دوره ای از خطوط تولید.
۴. اصلاح مقررات جریمه و محرومیت: محرومیت ۵ ساله از بورس کالا برای متخلفان جریمه نقدی معادل ۳۰۰٪ ارزش مواد منتقل شده به بازار آزاد، اعلام عمومی اسامی متخلفان.
۵. تفکیک سهمیه ها بر اساس اولویت های ملی: اولویت دهی به صنایع صادرات محور، تخصیص سهمیه ویژه به واحدهای دارای نشان ملی کیفیت، ایجاد سهمیه اضطراری برای صنایع حیاتی.

■ راهکار های مقابله با پیچیدگی فرایند های اداری و مقرراتی

۱. ساده سازی فرآیند های ثبت نام و احراز هویت: ایجاد سامانه یکپارچه احراز هویت الکترونیک، پذیرش خوداظهاری برای مدارک غیر حیاتی، اعتبار سنجی خودکار از طریق پیوند با سامانه های دولتی. ۲. کاهش زمان فرآیند خرید: حذف مراحل زائد اداری، اجرای سیستم خرید فوری برای مواد اولیه اساسی، ایجاد پنجره های معاملاتی سریع برای تولید کنندگان خرد. ۳. اصلاح سیستم تضمین مالی: پذیرش انواع جدید تضمین های مالی، کاهش مبلغ ضمانت نامه های مورد نیاز، ایجاد خطوط اعتباری ویژه برای خرید از بورس کالا. ۴. استقرار سیستم های دیجیتال، پیاده سازی کامل فرآیند های بدون کاغذ، توسعه سامانه های هوشمند پیگیری وضعیت درخواست ها، یکپارچه سازی با سامانه های گمرک و مالیاتی. ۵. تفکیک فرآیندها بر اساس نوع صنعت: ایجاد مسیر های سریع تر برای صنایع حیاتی، طراحی فرآیند های اختصاصی برای SME ها، ساده سازی مقررات برای خریداران با سابقه معاملاتی خوب. ۵. حذف سهمیه بندی ترجیحی برای شرکت های دولتی و ایجاد رقابت عادلانه.

■ راهکار های مقابله با دسترسی های محدود به برخی کالا

۱. راهکار های کوتاه مدت (۶ ماهه): ایجاد سهمیه اختصاصی برای بخش خصوصی (حداقل ۵۰٪ عرضه)، معرفی مکانیزم حراج دو مرحله ای برای قیمت گذاری واقع گرایانه، راه اندازی پنجره تأمین اضطراری برای صنایع آسیب پذیر. ۲. راهکار های میان مدت (۱ ساله): توسعه سامانه تخصیص هوشمند مبتنی بر نیاز واقعی صنایع، ایجاد زنجیره تأمین جایگزین از طریق بازار های OTC، اصلاح نظام قیمت گذاری با در نظر گرفتن هزینه تمام شده تولید. ۳. راهکار های ساختاری (۳ ساله): افزایش ظرفیت تولید مواد پایه در کشور، ایجاد بورس کالای تخصصی برای هر صنعت (مثلاً بورس پلیمر)، پیوند زدن بورس کالا به بازار های منطقه ای.

■ راهکار های مقابله با کمبود شفافیت در قیمت گذاری و اطلاعات بازار

۱. راهکار های فناورانه (اجرای ۶ ماهه): راه اندازی سامانه رصد لحظه ای موجودی انبار ها، ایجاد پلتفرم معاملات شفاف با نمایش عمق بازار، پیاده سازی سیستم هشدار زود هنگام تغییرات قیمتی. ۲. اصلاحات نهادی (اجرای ۱ ساله): الزام قانونی به انتشار هفتگی اطلاعات کلیدی، تشکیل کمیته نظارت بر کیفیت داده های بازار، ایجاد سامانه یکپارچه ثبت معاملات خارج از بورس. ۳. ارتقای حاکمیتی (اجرای ۲ ساله): تدوین استاندارد های گزارش دهی مالی یکسان استقرار سیستم رتبه بندی اعتبار اطلاعاتی شرکت ها، پیوند سامانه بورس با پایگاه های داده ملی.

■ راهکار های مقابله با زیر ساخت های لجستیکی و حمل و نقل

۱. بهینه سازی لجستیک (۱۸-۱۲ ماهه): ایجاد کریدورهای ویژه حمل مواد اولیه، توسعه ناوگان ریلی اختصاصی، راه اندازی سامانه رهیابی هوشمند محموله ها. ۲. ارتقای فناوری (۱۲-۶ ماهه): مهاجرت به پلتفرم ابری با ظرفیت ۱۰,۰۰۰ کاربر، پیاده سازی سیستم های هوش مصنوعی برای پیش بینی تقاضا، ایجاد مرکز داده اضطراری ۳. اقدامات حاکمیتی: تصویب قانون توسعه زیرساخت های دیجیتال بورس ها، تشکیل کارگروه ویژه لجستیک بورس کالا، جذب سرمایه گذاری خارجی در بخش فناوری.

اثرات پیش بینی شده:

کاهش ۴۰٪ هزینه های حمل و نقل

افزایش ۶۰٪ سرعت انجام معاملات

بهبود ۷۵٪ دسترسی پذیری سامانه

کاهش ۵۰٪ ضایعات انبارداری

■ راهکار های مقابله با محدودیت های مالی و اعتباری

۱. راهکار های کوتاه مدت (۶-۳ ماهه): کاهش الزام وثیقه به ۸۰٪ ارزش معامله، معرفی ضمانت نامه های اشتراکی برای SME ها، ایجاد صندوق ضمانت تأمین مالی صنایع کوچک ۲. راهکارهای میان مدت (۱۲-۶ ماهه): طراحی محصولات مالی ویژه بورس کالا با نرخ ترجیحی، راه اندازی سامانه اعتبارسنجی خودکار تولیدکنندگان، توسعه بازار ثانویه برای اوراق تضمین مالی ۳. راهکار های ساختاری (۲-۱ ساله): الحاق سامانه مالی بورس به شبکه اعتباری ملی، ایجاد خطوط اعتباری ارزی برای واردات مواد اولیه، تأسیس بانک تخصصی صنایع کوچک.

■ راهکار های مقابله با رقابت سنگین در قیمت و بورس کالا

۱. راهکار های فوری (۶-۳ ماهه): افزایش ۲۰٪ عرضه از طریق آزاد سازی موجودی انبار های دولتی، اعمال محدودیت خرید برای دلالان با احراز هویت دقیق، معرفی سقف قیمتی موقت برای کالا های اساسی ۲. راهکار های میان مدت (۱۲-۶ ماهه): توسعه ظرفیت تولید در صنایع پایه، ایجاد بازار ثانویه برای توزیع عادلانه تر، راه اندازی سامانه تخصیص

هوشمند مبتنی بر نیاز واقعی^{۳۰}. راهکار های بلند مدت (۳-۱ ساله): جذب سرمایه‌گذاری خارجی در صنایع پایه، ایجاد بورس کالای منطقه‌ای با مشارکت همسایگان، اصلاح سیستم قیمت گذاری بر اساس مکانیزم بازار.

■ راهکار های مقابله با عدم شفافیت در فرایند معاملاتی

۱. راهکار های فناورانه (۶ ماهه): راه اندازی سامانه شفافیت لحظه‌ای، پیاده سازی داشبورد هوشمند تحلیل بازار، استقرار سیستم هشدار زود هنگام تغییرات^۲. اصلاحات نهادی (۱ ساله): الزام انتشار روزانه اطلاعات کلیدی، تشکیل کمیته نظارت بر کیفیت داده ها، ایجاد سامانه یکپارچه ثبت معاملات^۳. ارتقای حاکمیتی (۲ ساله): تدوین استاندارد های گزارش دهی شفاف، استقرار سیستم رتبه بندی اعتبار اطلاعاتی، پیوند با پایگاه های داده بین‌المللی.

جمع بندی

رفع چالش های بخش خصوصی در بورس کالای ایران نیازمند همکاری سه جانبه بین دولت، بورس کالا و فعالان اقتصادی است. اجرای راهکار های پیشنهادی نه تنها رقابت پذیری بنگاه ها را افزایش می دهد، بلکه به رشد پایدار اقتصادی و کاهش وابستگی به واردات کمک خواهد کرد. اصلاحات باید گام به گام و با اولویت بندی نیازهای فوری بخش خصوصی انجام شود. بورس کالا و انرژی ایران به عنوان یکی از مهم ترین بازار های مالی کشور، نقش اساسی در قیمت گذاری کالاها و انرژی های مختلف ایفا می کند. این بازار نه تنها به تولید کنندگان و مصرف کنندگان کمک می کند تا با قیمتی عادلانه به معامله بپردازند، بلکه در افزایش شفافیت و بهبود عملکرد اقتصاد نیز نقش بسزایی دارد. با این حال، در یک سال اخیر، تقاضای فزاینده برای محصول آهن اسفنجی به دلیل نیاز بیشتر به تولید فولاد افزایش یافته است، در حالی که عرضه این محصول با چالش هایی مواجه شده است. کاهش عرضه ناشی از نگرانی تولید کنندگان اصلی نسبت به ناترازی انرژی، منجر به بروز مشکلاتی در تأمین نیاز بازار شده و به تبع آن، قیمت ها به شدت افزایش یافته است. همچنین، افزایش رقابت در بورس کالا، به ویژه میان تولید کنندگان و مصرف کنندگان، مسیری پیچیده برای تأمین و خرید محصول آهن اسفنجی ایجاد کرده است. از یک سو، تقاضا برای خرید این کالا در بورس افزایش یافته و از سوی دیگر، عرضه با کاهش مواجه شده است. این فرآیند باعث ایجاد رقابتی فشرده میان خریداران و فشارهای قیمتی در بازار شده که آثار آن به طور مستقیم بر روند تولید و قیمت محصولات فولادی قابل مشاهده است.

راهکار	چالش
کاهش ریسک نوسانات قیمتی استفاده از ابزار های پوشش ریسک: مانند قرارداد های آتی (Futures) و اختیار معامله (Options) در بورس کالا. تنوع بخشیدن به منابع تأمین مالی: خرید از بورس همراه با تأمین مالی از بازار های خارجی یا تولیدکنندگان داخلی دیگر. انعقاد قرارداد های بلندمدت با تأمین کنندگان برای ثبات قیمت. رصد دقیق تحولات سیاسی-اقتصادی (مانند تغییرات نرخ ارز، تحریم ها و سیاست های دولتی). مدیریت موجودی بهینه (Inventory Management) برای کاهش وابستگی به خرید در زمان های پر نوسان.	نوسانات قیمتی و ریسک های بازار نوسانات ناشی از عوامل داخلی (سیاست های ارزی، محدودیت های تولید) و خارجی (تحریم ها) باعث افزایش عدم اطمینان در برنامه ریزی تأمین مواد اولیه می شود. سیاست های ارزی و تورم ساختاری: تغییرات نرخ ارز رسمی و نرخ بازار آزاد تأثیر مستقیمی بر قیمت مواد اولیه (به ویژه کالاهای وارداتی یا وابسته به ارز) دارد. تورم بالای ایران (معمولاً بیش از ۳۰-۴۰ درصد سالانه) باعث می شود قیمت ها در بورس کالا به صورت روزانه تعدیل شوند و خریداران نتوانند برای ماه های آینده برنامه ریزی کنند.
۱. تقویت نظارت بر مصرف مواد اولیه : اعمال سیستم رهگیری (Tracking): نظارت بر اینکه مواد خریداری شده از بورس واقعاً در خط تولید استفاده می شود. اخذ تعهد از خریداران: خریداران باید تضمین دهند که مواد را در تولید مصرف می کنند و در صورت تخلف، مشمول جریمه یا محرومیت از بورس شوند. ۲. اصلاح مکانیسم تخصیص سهمیه ها: اولویت دهی به تولیدکنندگان واقعی: سهمیه ها باید فقط به شرکت هایی داده شود که سابقه تولید و نیاز واقعی دارند. شفاف سازی فرآیند تخصیص: جلوگیری از رانت خواری با انتشار عمومی لیست دریافت کنندگان سهمیه ها. ۳. کاهش فاصله قیمت بورس و بازار آزاد: قیمت گذاری واقع گرایانه: اگر	پدیده دلالی سهمیه ها و گرانی محصولات تولیدی یکی از چالش های جدی در بورس کالای ایران، پدیده دلالی سهمیه های خرید مواد اولیه است که منجر به گرانی محصولات نهایی و اختلال در زنجیره تأمین صنایع می شود. در این شرایط، برخی از دریافت کنندگان سهمیه های بورس کالا به جای استفاده از مواد اولیه در فرآیند تولید، آنها را در بازار آزاد با قیمت بالاتر می فروشند و تولیدکنندگان واقعی مجبور به خرید از دلالان با قیمت های غیرمنطقی می شوند.

قیمت های بورس کالا به قیمت بازار نزدیک تر باشد، انگیزه دلالی کاهش می یابد. افزایش عرضه در بورس: با افزایش عرضه، کمبود مصنوعی ایجاد شده توسط دلالان کاهش می یابد. ۴. جریمه و برخورد قانونی با دلالان تعریف جریمه های سنگین: برای کسانی که سهمیه ها را در بازار آزاد می فروشند. تشکیل پرونده های قضایی: در موارد شدید، برخورد کیفری با متخلفان می تواند بازدارنده باشد. ۵. توسعه بازار های جایگزین: رونق بازار های OTC (خارج از بورس): برای کاهش فشار بر بورس کالا، تسهیل واردات مستقیم: برای تولید کنندگان واقعی تا وابستگی به بورس کالا کمتر شود.	
۱. تقویت نظارت و ممیزی میدانی: اعزام بازرسان به واحدهای تولیدی: بررسی واقعی بودن خطوط تولید و انبارهای مواد اولیه. استفاده از سیستم های رهیاب (ترکینگ): پیگیری مسیر مواد اولیه از بورس تا خط تولید. ۲. اصلاح فرآیند اعطای سهمیه ها: اخذ تضمین های مالی سنگین: از متقاضیان سهمیه تا در صورت تخلف، مشمول جریمه شوند. الزام به ارائه اسناد واقعی فروش محصول: مانند فاکتورهای فروش به مشتریان واقعی. ۳. مجازات های شدید برای متخلفان: تعلیق یا لغو پروانه تولید برای شرکت های متخلف. برخورد قضایی با دلالان و عوامل فساد در سیستم توزیع. ۴. شفاف سازی اطلاعات تخصیص سهمیه ها: انتشار عمومی لیست دریافت کنندگان سهمیه ها و میزان مواد تخصیص یافته ایجاد سامانه شفافیت توزیع مواد اولیه برای رصد جریان مواد از بورس تا تولید. ۵. کاهش	نمایش تولید صوری، سوء استفاده از سهمیه های بورس کالا و فروش در بازار آزاد یکی از چالش های جدی نظام توزیع مواد اولیه در ایران، تولید صوری توسط برخی واحدهای تولیدی به منظور سوء استفاده از سهمیه های بورس کالا است. در این روش، شرکت ها با ارائه اسناد و گزارش های غیرواقعی، خود را تولیدکننده معرفی می کنند تا مواد اولیه ارزان قیمت از بورس کالا دریافت کنند، اما در عمل این مواد را در بازار آزاد با قیمت بالاتر می فروشند، بدون اینکه وارد فرآیند تولید واقعی شوند. این مسئله باعث اختلال در تأمین مواد اولیه تولیدکنندگان واقعی و افزایش قیمت محصولات نهایی می شود. در برخی از کارخانه ها دستگاه ها را روشن می گذارند تا کنتور برق نشان دهد که

شکاف قیمت بورس و بازار آزاد: قیمت گذاری واقع گرایانه تر در بورس کالا تا انگیزه دلالی کاهش یابد.	تولیدی هست، اما موادش را از بورس کالا گرفته و در بازار آزاد می فروشند.
۱. تغییر مبنای تخصیص از پروانه بهره‌برداری به شاخص‌های تولید واقعی: استفاده از آمار تولید واقعی سالهای گذشته (مثلاً میانگین ۳ سال آخر)، بررسی صورتحساب های فروش و مالیاتی به عنوان شاهد تولید واقعی، الزام به ارائه گزارش مصرف انرژی (برق، گاز) متناسب با سطح تولید. ۲. ایجاد سیستم پایش هوشمند مصرف مواد: نصب سیستم‌های رهگیری (Tracking) برای مواد استراتژیک اتصال سامانه بورس کالا به سامانه‌های گمرک و مالیاتی استفاده از فناوری بلاکچین برای رصد زنجیره تأمین. ۳. اعمال سیستم تخصیص پلکانی و مشروط: تخصیص اولیه ۵۰٪ سهمیه بر اساس پروانه تخصیص ۵۰٪ باقیمانده منوط به ارائه مدارک مصرف بخش اول، بازرسی فیزیکی دوره‌ای از خطوط تولید ۴. اصلاح مقررات جریمه و محرومیت: محرومیت ۵ ساله از بورس کالا برای متخلفان جریمه نقدی معادل ۳۰٪ ارزش مواد منتقل شده به بازار آزاد، اعلام عمومی اسامی متخلفان. ۵. تفکیک سهمیه ها براساس اولویتهای ملی: اولویت دهی به صنایع صادرات محور، تخصیص سهمیه ویژه به واحدهای دارای نشان ملی کیفیت، ایجاد سهمیه اضطراری برای صنایع حیاتی.	تخصیص سهمیه اشتباه در حال حاضر، سهمیه مواد اولیه در بورس کالا عمدتاً بر اساس پروانه بهره‌برداری شرکت ها تخصیص می یابد. این سیستم بسیاری از شرکت ها با وجود داشتن پروانه، ممکن است سال هاست خط تولید فعال نداشته باشند. برخی شرکت ها عمداً پروانه می‌گیرند فقط برای دسترسی به سهمیه مواد اولیه. فقدان مکانیزم نظارت بر مصرف واقعی مواد پس از دریافت سهمیه، هیچ سیستم موثری برای پیگیری مصرف مواد در خط تولید وجود ندارد. مواد اولیه به راحتی قابل انتقال به بازار آزاد هستند. عدم تناسب سهمیه با ظرفیت واقعی تولید سهمیه‌ها اغلب بر اساس ظرفیت اسمی کارخانه داده می‌شود، نه تولید واقعی. امکان دارد سهمیه را گرفته و سپس در بازار آزاد بفروشند و اصلاً تولیدی در کار نباشد و باید بر اساس تولید سهمیه داده شود، پروانه بهره‌برداری فقط "حق تولید" را اثبات می‌کند، نه "تولید واقعی"

راهکار	چالش
۱. ساده سازی فرآیندهای ثبت نام و احراز هویت: ایجاد سامانه یکپارچه احراز هویت الکترونیک، پذیرش خوداظهاری برای مدارک غیر حیاتی، اعتبار سنجی خودکار از طریق پیوند با سامانه های دولتی. ۲. کاهش زمان فرآیند خرید: حذف مراحل زائد اداری، اجرای سیستم خرید فوری برای مواد اولیه اساسی، ایجاد پنجره های معاملاتی سریع برای تولید کنندگان خرد. ۳. اصلاح سیستم تضمین مالی: پذیرش انواع جدید تضمین های مالی، کاهش مبلغ ضمانت نامه های مورد نیاز، ایجاد خطوط اعتباری ویژه برای خرید از بورس کالا. ۴. استقرار سیستم های دیجیتال، پیاده سازی کامل فرآیندهای بدون کاغذ، توسعه سامانه های هوشمند پیگیری وضعیت درخواست ها، یکپارچه سازی با سامانه های گمرک و مالیاتی. ۵. تفکیک فرآیندها بر اساس نوع صنعت: ایجاد مسیر های سریع تر برای صنایع حیاتی، طراحی فرآیندهای اختصاصی برای SME ها، ساده سازی مقررات برای خریداران با سابقه معاملاتی خوب. ۵. حذف سهمیه بندی ترجیحی برای شرکت های دولتی و ایجاد رقابت عادلانه.	پیچیدگی فرایندهای اداری و مقرراتی الزامات سنگین ثبت نام، اخذ مجوز ها، و تشریفات طولانی خرید، زمان و منابع بخش خصوصی را هدر می دهد. بررسی ها نشان می دهد که خرید مواد اولیه از بورس کالا دو تا سه ماه زمان می برد به ویژه در صنعت فولاد. مشکلات موجود در فرآیندهای اداری: زمانبر بودن فرآیند خرید (۲-۳ ماهه)، در صنایع استراتژیک مانند فولاد، فرآیند خرید از بورس کالا به طور متوسط ۶۰ تا ۹۰ روز طول می کشد این تاخیر ها باعث اختلال در برنامه ریزی تولید و افزایش هزینه های نگهداری موجودی می شود، الزامات سنگین ثبت نام و احراز هویت نیاز به ارائه بیش از ۱۵ نوع مدرک مختلف (پروانه بهره برداری، اساسنامه، آخرین آگهی تغییرات، گواهی مالیاتی و...)، فرآیند احراز صلاحیت مالی و فنی که ممکن است هفته ها به طول بیانجامد تشریفات پیچیده خرید، مراحل چندلایه تأییدیه (کارگزار، بورس، ناظر بازار)، نیاز به اخذ مجوزهای متعدد از سازمان های مختلف (وزارت صنعت، سازمان استاندارد و...)، سیستم مزایده ای زمان بر با دوره های طولانی بین پیشنهاد و تأیید نهایی مشکلات تضمین مالی الزام به ارائه ضمانت نامه های بانکی با شرایط سخت گیرانه، بلوکه شدن سرمایه در گردش به مدت طولانی نرخ های بالای کارمزد معاملات و هزینه های جانبی

راهکار	چالش
۱. راهکار های کوتاه مدت (۶ ماهه): ایجاد سهمیه اختصاصی برای بخش خصوصی (حداقل ۵۰٪ عرضه)، معرفی مکانیزم حراج دو مرحله‌ای برای قیمت‌گذاری واقع‌گرایانه، راه اندازی پنجره تأمین اضطراری برای صنایع آسیب پذیر. ۲. راهکار های میان مدت (۱ ساله): توسعه سامانه تخصیص هوشمند مبتنی بر نیاز واقعی صنایع، ایجاد زنجیره تأمین جایگزین از طریق بازار های OTC، اصلاح نظام قیمت‌گذاری با در نظر گرفتن هزینه تمام‌شده تولید. ۳. راهکار های ساختاری (۳ ساله): افزایش ظرفیت تولید مواد پایه در کشور، ایجاد بورس کالای تخصصی برای هر صنعت (مثلاً بورس پلیمر)، پیوند زدن بورس کالا به بازار های منطقه‌ای.	دسترسی محدود به برخی کالا ها مواد اولیه ای که در بورس کالا عرضه می شود با حجم بسیار کمی است و در برخی موارد در قیمت های بالایی (گران) عرضه می‌شود، به طوری که نیاز تولید کننده برآورده نمی شود و شرکت ها ناچار به تهیه مواد اولیه در بازار آزاد هستند به ویژه صنایع لاستیک، پلاستیک، فولادی و پتروشیمی اولویت دادن به تأمین نیاز های دولتی و بنگاه های بزرگ، بخش خصوصی را در دسترسی به کالاهای استراتژیک (مانند فولاد و پتروشیمی) با محدودیت مواجه میکند. ۱. کمبود حجم عرضه : تنها ۳۰-۴۰ درصد نیاز واقعی صنایع از طریق بورس تأمین می‌شود. در مورد مواد پلیمری، سهم بورس از تأمین نیاز صنعت گاهی به کمتر از ۲۵٪ می‌رسد. ۲. اولویت دهی به بازیگران بزرگ، اکثر عرضه مواد استراتژیک به شرکت های دولتی و شبه دولتی اختصاص می یابد. سهمیه بندی ناعادلانه باعث می‌شود SME ها به حاشیه رانده شوند. ۳. قیمت‌گذاری نامناسب: اختلاف قیمت بین بورس و بازار آزاد برای مواد پایه پتروشیمی . عرضه در قیمت های غیرواقعی که انگیزه احتکار را افزایش می‌دهد.

راهکار	چالش
۱. راهکار های فناورانه (اجرای ۶ ماهه): راه اندازی سامانه رصد لحظه ای موجودی انبار ها، ایجاد پلتفرم معاملات شفاف با نمایش عمق بازار، پیاده سازی سیستم هشدار زود هنگام تغییرات قیمتی. ۲. اصلاحات نهادی (اجرای ۱ ساله): الزام قانونی به انتشار هفتگی اطلاعات کلیدی، تشکیل کمیته نظارت بر کیفیت داده های بازار، ایجاد سامانه یکپارچه ثبت معاملات خارج از بورس. ۳. ارتقای حاکمیتی (اجرای ۲ ساله): تدوین استاندارد های گزارش دهی مالی یکسان استقرار سیستم رتبه بندی اعتبار اطلاعاتی شرکت ها، پیوند سامانه بورس با پایگاه های داده ملی.	کمبود شفافیت در قیمت گذاری و اطلاعات بازار عدم دسترسی به اطلاعات دقیق و به موقع درباره موجودی انبارها، قیمت های واقعی و برنامه های آتی عرضه، تصمیم گیری تولید کنندگان را با مخاطره مواجه می سازد. این عدم شفافیت به ویژه در مورد کالا های استراتژیک مانند فولاد، پتروشیمی و محصولات پلیمری مشهود است. نبود سیستم شفاف انتشار داده های موجودی انبار ها، قیمت های واقعی، و پیشبینی عرضه، تصمیم گیری را برای خریداران خصوصی دشوار میکند. ابعاد بحران اطلاعاتی: سیستم گزارش دهی نامناسب: داده های موجودی انبارها با تأخیر ۲-۳ هفته ای منتشر می شوند، تفاوت معنادار بین آمار رسمی و مقادیر واقعی در بازار (اختلاف تا ۴۰٪). مشکلات قیمت گذاری: ۶۸٪ خریداران ادعا می کنند قیمت های اعلامی با واقعیت بازار تطابق ندارد، نوسان روزانه قیمت ها تا ۱۵٪ بدون توضیح واضح. عدم پیش بینی پذیری: ۸۲٪ تولید کنندگان نمی توانند برنامه ریزی ۳ ماهه داشته باشند، تغییرات ناگهانی سیاست های عرضه بدون اطلاع رسانی قبلی.

راهکار	چالش
۱. بهینه سازی لجستیک (۱۲-۱۸ ماهه): ایجاد کریدورهای ویژه حمل مواد اولیه، توسعه ناوگان ریلی اختصاصی، راه اندازی سامانه رهیابی هوشمند محموله ها. ۲. ارتقای فناوری (۱۲-۶ ماهه): مهاجرت به پلتفرم ابری با ظرفیت ۱۰,۰۰۰ کاربر، پیاده سازی سیستم های هوش مصنوعی برای پیش بینی تقاضا، ایجاد مرکز داده اضطراری. ۳. اقدامات حاکمیتی: تصویب قانون توسعه زیرساخت های دیجیتال بورس ها، تشکیل کارگروه ویژه لجستیک بورس کالا، جذب سرمایه گذاری خارجی در بخش فناوری. اثرات پیش بینی شده: کاهش ۴۰٪ هزینه های حمل و نقل، افزایش ۶۰٪ سرعت انجام معاملات، بهبود ۷۵٪ دسترسی پذیری سامانه، کاهش ۵۰٪ ضایعات انبار داری.	زیر ساخت های ضعیف لجستیکی و فناوری این نهاد مهم با چالش های عمیق زیر ساختی در حوزه های لجستیک و فناوری اطلاعات مواجه است که کارایی آن را به طور جدی تحت تأثیر قرار داده است. ضعف سیستم های حمل و نقل، هزینه های بالای ترانزیت، کمبود انبار های مدرن و نا کارآمدی زنجیره تأمین از یک سو و محدودیت های سامانه های الکترونیکی، مشکلات امنیت سایبری و عدم یکپارچگی سیستم های اطلاعاتی از سوی دیگر، باعث شده اند که فرآیند معاملات و تحویل کالا با تأخیر های طولانی، هزینه های اضافی و عدم شفافیت همراه باشد. این چالش ها نه تنها رقابت پذیری تولید کنندگان ایرانی را کاهش داده، بلکه موجب گسترش بازار های غیر رسمی و افزایش قیمت های نهایی شده است. در این بررسی، به تحلیل ریشه ای این مشکلات و ارائه راهکار های عملیاتی برای تبدیل بورس کالا به نهادی کارآمد، شفاف و قابل اتکا می پردازیم. بهبود این زیر ساخت ها نه تنها به توسعه صنعتی کشور کمک می کند، بلکه می تواند سهم ایران را در بازار های منطقه ای افزایش دهد. سیستم های حمل و نقل ناکارآمد و هزینه های بالای ترانزیت، محدودیت های سامانه های الکترونیکی بورس کالا برای انجام معاملات سریع، زیر ساخت های ضعیف لجستیکی و فناوری، سیستم های حمل و نقل ناکارآمد و هزینه های بالای ترانزیت، محدودیت های سامانه های الکترونیکی بورس کالا برای انجام معاملات سریع.

راهکار	چالش
راهکار های مقابله با محدودیت های مالی و اعتباری ۱. راهکار های کوتاه مدت (۳-۶ ماهه): کاهش الزام وثیقه به ۸۰٪ ارزش معامله، معرفی ضمانت نامه های اشتراکی برای SME ها، ایجاد صندوق ضمانت تأمین مالی صنایع کوچک ۲. راهکارهای میان مدت (۶-۱۲ ماهه): طراحی محصولات مالی ویژه بورس کالا با نرخ ترجیحی، راه اندازی سامانه اعتبارسنجی خودکار تولیدکنندگان، توسعه بازار ثانویه برای اوراق تضمین مالی ۳. راهکار های ساختاری (۲-۱ ساله): الحاق سامانه مالی بورس به شبکه اعتباری ملی، ایجاد خطوط اعتباری ارزی برای واردات مواد اولیه، تأسیس بانک تخصصی صنایع کوچک.	محدودیت های مالی و اعتباری الزامات سنگین وثیقه گذاری و نرخ های بالای تسهیلات بانکی، توان مالی بنگاه های کوچک و متوسط را تحت فشار قرار می دهد. الزامات سخت گیرانه وثیقه گذاری و نرخ های بالای تسهیلات بانکی، دسترسی بنگاه های کوچک و متوسط (SME) ها به مواد اولیه در بورس کالا را با دشواری مواجه ساخته است. این محدودیت ها منجر به حذف تدریجی تولیدکنندگان خرد از چرخه تأمین رسمی مواد اولیه شده است. شرایط وثیقه گذاری نامتناسب: نیاز به وثیقه های معادل ۱۱۰-۱۳۰ درصد ارزش معامله، قبول نکردن دارایی های تولیدی به عنوان وثیقه مناسب، طولانی بودن فرآیند ارزیابی وثیقه (۱۰-۱۵ روز کاری) هزینه های بالای تأمین مالی: نرخ سود تسهیلات بورس کالا ۴-۶ درصد بالاتر از نرخ متعارف، کارمزد های اضافی (۲-۳ درصد ارزش معامله)، نیاز به گردش نقدینگی بالا برای پیش پرداخت ها محرومیت مالی SME ها: اکثر واحد های کوچک به تسهیلات بانکی دسترسی ندارند، سهم صنایع کوچک از تسهیلات بورس کالا کمتر از ۱۵٪ است. طریق خرید اعتباری، شرایط سختی دارد (مثلاً محدودیت زمانی اعتبار اسنادی یا حداقل خرید بالا) و همه مواد اولیه رو شامل نمی شود.

راهکار	چالش
راهکار های مقابله با رقابت سنگین در قیمت و بورس کالا ۱. راهکار های فوری (۳-۶ ماهه): افزایش ۲۰٪ عرضه از طریق آزاد سازی موجودی انبار های دولتی، اعمال محدودیت خرید برای دلالتان با احراز هویت دقیق، معرفی سقف قیمتی موقت برای کالا های اساسی. ۲. راهکار های میان مدت (۶-۱۲ ماهه): توسعه ظرفیت تولید در صنایع پایه، ایجاد بازار ثانویه برای توزیع عادلانه تر، راه اندازی سامانه تخصیص هوشمند مبتنی بر نیاز واقعی. ۳. راهکار های بلند مدت (۳-۱ ساله): جذب سرمایه گذاری خارجی در صنایع پایه، ایجاد بورس کالای منطقه ای با مشارکت همسایگان، اصلاح سیستم قیمت گذاری بر اساس مکانیزم بازار.	رقابت سنگین و قیمت بالا تقاضا برای مواد اولیه مثل پتروشیمی، مس و آلومینیوم در بورس کالا معمولاً بیشتر از عرضه هست (تقریباً ۱,۵ برابر). این باعث می شود قیمت ها در رقابت بالا برود و گاهی از قیمت جهانی هم گران تر بشود. شرکت ها یا باید نقدینگی زیادی داشته باشند یا باید از بازار واسطه (دلال ها) با سود بالا بخرند. تورم قیمتی در بورس کالا: قیمت برخی مواد اولیه تا ۳۰٪ بالاتر از قیمت های جهانی، افزایش ۴۰-۵۰ درصد قیمت ها نسبت به سال گذشته در برخی کالا های پایه. تحمیل فشار مالی به تولید کنندگان: نیاز به نقدینگی دو برابری برای خرید همان مقدار مواد، کاهش ۲۵-۳۵ درصد حاشیه سود تولید کنندگان. رشد بازار دلالتی: افزایش ۶۰٪ معاملات مواد اولیه در بازار غیر رسمی، شکل گیری شبکه های واسطه با سود.

راهکار	چالش
راهکار های مقابله با عدم شفافیت در فرایند معاملاتی ۱. راهکار های فناورانه (۶ ماهه): راه اندازی سامانه شفافیت لحظه‌ای، پیاده سازی داشبورد هوشمند تحلیل بازار، استقرار سیستم هشدار زود هنگام تغییرات. ۲. اصلاحات نهادی (۱ ساله): الزام انتشار روزانه اطلاعات کلیدی، تشکیل کمیته نظارت بر کیفیت داده ها، ایجاد سامانه یکپارچه ثبت معاملات. ۳. ارتقای حاکمیتی (۲ ساله): تدوین استاندارد های گزارش دهی شفاف، استقرار سیستم رتبه بندی اعتبار اطلاعاتی، پیوند با پایگاه های داده بین‌المللی.	عدم شفافیت در فرایند معاملات گزارش دهی ناکافی درباره عرضه و تقاضا و قیمت گذاری دسترسی محدود به اطلاعات واقعی بازار برای تصمیم گیری بورس کالای ایران با کمبود شدید شفافیت اطلاعاتی مواجه است، به طوری که بر اساس بررسی‌های میدانی: تنها ۳۵٪ داده های مورد نیاز فعالان بازار منتشر می‌شود، ۷۰٪ تصمیم‌گیری‌های خرید بر اساس اطلاعات ناقص انجام می‌گیرد، اختلاف ۴۰-۶۰ درصد بین قیمت‌های اعلامی و واقعی وجود دارد. ۱. گزارش‌دهی ناقص: تأخیر ۲-۳ هفته‌ای در انتشار آمار عرضه و تقاضا، عدم انتشار ۵۰٪ معاملات عمده در تابلوهای رسمی، گزارش‌های فصلی به جای روزانه ۲. مشکلات قیمت‌گذاری: ۳۰٪ قیمت ها به صورت دستوری تعیین می‌شوند، عدم انعکاس هزینه های واقعی تولید در قیمت ها، تغییرات ناگهانی قیمت بدون اطلاع رسانی قبلی. ۳. محدودیت های اطلاعاتی: دسترسی فقط به ۲۰٪ داده های تاریخی بازار، عدم انتشار پیش بینی های عرضه آینده ممنوعیت دسترسی به اطلاعات زنجیره تأمین.

پیشنهادهای:

۱. اصلاح نظام تخصیص سهمیه‌ها: جایگزینی پروانه بهره برداری با شاخص تولید واقعی؛ استفاده از میانگین تولید ۳ سال گذشته به جای صرفاً پروانه بهره برداری برای جلوگیری از سوءاستفاده شرکت های صوری. تفکیک سهمیه بر اساس اولویت های ملی: اختصاص ۶۰٪ سهمیه به صنایع: صادرات محور (۳۰٪)، فناوریانه (۲۰٪)، SME (۱۰٪).
۲. شفاف سازی فرآیند ها: راه اندازی سامانه رصد لحظه ای: نمایش آنلاین: موجودی انبارها، قیمت های جهانی و داخلی، پیش بینی عرضه ۳ ماهه، الزام انتشار هفتگی گزارش های تحلیلی توسط بورس کالا.
۳. کاهش انحصار و رقابت ناعادلانه: تعیین سقف ۴۰٪ برای سهم شرکت های دولتی در هر گروه کالایی. یکسان سازی نرخ تسهیلات برای تمام خریداران (حذف امتیازات ویژه دولتی). خصوصی سازی تدریجی شرکت های دولتی حاضر در بورس کالا.
۴. بهبود زیرساخت های لجستیکی و فناوری: ایجاد کریدور های حمل و نقل اختصاصی: کاهش ۳۵٪ هزینه حمل با توسعه ناوگان ریلی، راه اندازی سامانه رهیابی هوشمند محموله ها. ارتقای سامانه معاملات الکترونیکی: افزایش ظرفیت به ۱۰,۰۰۰ کاربر همزمان، پیاده سازی قرارداد های هوشمند (Smart Contracts).
۵. تسهیل تأمین مالی: راه اندازی صندوق ضمانت مشترک برای SME ها با شرایط: وثیقه ۵۰٪ (به جای ۱۱۰٪)، نرخ سود ۱۸٪ (به جای ۲۶٪)، معرفی ابزار های مالی جدید: اوراق اجاره مواد اولیه، تسهیلات ارزی واردات.
۶. مبارزه با دلالی و فساد: سیستم رهیابی مواد اولیه: (Blockchain)، ردیابی مسیر مواد از بورس تا خط تولید. تشکیل پلیس ویژه بورس کالا برای: نظارت بر مصرف سهمیه ها، برخورد قضایی با متخلفان.
۷. توسعه بازار های جایگزین، راه اندازی بورس کالای منطقه ای با مشارکت کشور های همسایه، ایجاد بازار OTC سازمان یافته برای کالا های با تقاضای محدود.
۸. توسعه قرار داد های آتی: ایجاد تنوع در نوع دارایی پایه، تاریخ سر رسید و شرایط تسویه می تواند به توسعه و افزایش کارایی بازار کمک کند. این موضوع بر اساس تجربه بورس های کالایی منتخب نیز قابل تأیید است.
۹. تنوع در سر رسید قرارداد های اختیار معامله: این پیشنهاد می تواند با افزایش انعطاف پذیری قراردادها، نقش مؤثری برای سرمایه گذاران ایفا کند.
۱۰. بهبود شفافیت در خصوص دارایی های پایه: تعیین و تشریح کامل مشخصات فیزیکی دارایی پایه در قراردادها می تواند به افزایش شفافیت در بازار کالا کمک کرده و منجر به قیمت گذاری صحیح قرارداد ها و کاهش ریسک سرمایه گذاری شود. این موضوع به ویژه برای کالا های مصرفی مانند محصولات کشاورزی، به دلیل ماهیت خاص دارایی پایه، اهمیت دارد.

۱۱. کاهش و توقف مداخلات قیمتی دولت: عدم مداخله دولت در قیمت‌گذاری کالاها و پذیرش تعیین قیمت بر اساس عرضه و تقاضا می‌تواند به همگرایی قیمت در بازار نقد و آتی کمک کرده و در بهبود کارایی بازار و کشف قیمت عادلانه مؤثر باشد.
۱۲. بازنگری در تسویه و پایاپای: بررسی دستورالعمل تسویه و پایاپای بورس کالا نشان می‌دهد که برای مواردی که خریدار پس از تسویه از تحویل گرفتن کالا خودداری کند یا فروشنده از تحویل کالا سر باز بزند، پیش‌بینی مؤثری صورت نگرفته است. یک پیشنهاد برای مواجهه با این شرایط، اصلاح آیین‌نامه و تعریف حق بازفروش است.
۱۳. تقاضا برای مواد اولیه مثل پتروشیمی، مس و آلومینیوم در بورس کالا معمولاً بیشتر از عرضه هست (تقریباً ۱,۵ برابر). این باعث می‌شود قیمت‌ها در رقابت بالا برود و گاهی از قیمت جهانی هم گران تر بشود. کنترل به موقع عرضه و تقاضای کالا‌ها توسط سازمان بورس و اوراق بهادار می‌تواند این مشکل رو حل کند.

منابع

منابع داخلی:

- رضافر، نقشی، باقری. "چالش‌های حقوقی ناظر بر تشکیل و فعالیت اتاق پایاپای بورس کالای ایران." مجله علمی (۱۴۰۳).
- رحیم‌دوست. (۲۰۲۳). راهبرد های قیمت گذاری از کانال بورس کالا در اقتصاد. ماهنامه علمی «امنیت اقتصادی»، ۱۱(۹)، ۱۹-۲۸.
- عبابفاها، فضلی، & صفر. (۲۰۲۳). پیش‌بینی میزان فروش با بهره برداری از روش یادگیری متا (مورد مطالعه: فروش آلومینیوم در بورس کالای ایران). تحقیقات بازاریابی نوین، ۱۳(۳)، ۱۱۳-۱۳۲.
- بورس کالا ایران.
- معاونت بررسی های اقتصادی اتاق بازرگانی تهران. "بورس های کالا در ایران و کشور های منتخب." (۱۴۰۳).
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۱). گزارش بررسی موانع شفافیت در بورس کالای ایران. تهران، ایران.
- بورس کالای ایران. (۱۴۰۲). آمار و گزارش های سالانه معاملات. بازیابی شده از سایت بورس کالای ایران
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران. (۱۴۰۱). گزارش تورم و شاخص های قیمت کالا های اساسی تهران، ایران: نویسنده.
- سازمان خصوصی سازی. (۱۴۰۰). سیاست‌های توزیع کالاها و استراتژیک تهران، ایران: نویسنده.
- وزارت صنعت، معدن و تجارت. (۱۴۰۲). بررسی چالش های لجستیکی در تأمین مواد اولیه تهران، ایران: نویسنده.

منابع خارجی:

International Monetary Fund. (2022). Regional economic outlook: Middle East and Central asia. Washington, DC: Author.

World Bank. (2021). Commodity markets outlook: Implications of COVID-19. Washington.

Farzanegan, M. R. (2020). The Iranian economy in the shadow of economic sanctions. university of Marburg Press.

Esfahani, H. S., & Pesaran, M. H. (2019). The Iranian economy in the twentieth century: Global and regional perspectives. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315144876>

mohammadi, T., & Akbari, A. (2022). "Price transparency challenges in Iran's commodity exchange." Iranian Journal of Trade Studies, 26(3), 45-67.

Gholami, R., & Karimi, M. (2021). "The impact of government interventions on commodity markets: Evidence from Iran." Journal of Economic Structures, 10(1), 1-18.

پیوست

ضرورت تشکیل بورس کالا در ایران

بررسی روند پیدایش و تکامل بورس‌های کالایی در جهان حاکی از آن است که ظهور و بسط فعالیت‌های این گونه بازارها در عرصه اقتصاد کشورها از قرن نوزدهم به بعد در پی پاسخ‌گویی به برخی از نیازمندی‌های اقتصادی و در بسیاری موارد رفع برخی تنگناها و موانع در بازار کالاها بوده است. به عبارت دیگر، وجود برخی مشکلات در بازار کالاها (چه در بخش عرضه، تقاضا و چه در بخش توزیع) و به تبع آن نوسانات قیمت کالاها و همچنین برخی از نارسایی‌ها و ناکارآمدی‌های بازار سنتی از یک طرف و مزایا و منافع ایجاد و راه‌اندازی بورس‌های کالایی و توانمندی آن‌ها در رفع مشکلات فوق‌الذکر از طرف دیگر، مهم‌ترین انگیزه و عواملی هستند که موجب پدیدار شدن بورس‌های کالایی در صحنه اقتصاد کشورها و مختلف گشته‌اند. نارسایی‌های بازار سنتی شامل نوسانات کاذب و عدم شفافیت در کشف قیمت و فقدان تضمین‌های لازم برای معامله‌گران از مهمترین دلایل راه‌اندازی بورس‌های کالایی در کشورها جهان بوده است. در کشور ما نیز، اولین گام در جهت فراهم شدن زمینه‌ی فعالیت بورس‌های کالایی با هدف ایجاد یک بازار رقابتی و کارآمد، که بتواند به رشد تولید و سرمایه‌گذاری منجر شده و فرصت رانت‌خواری، فرار از مالیات و کسب درآمد‌های نامشروع را از بین ببرد، در قانون برنامه‌ی پنج‌ساله‌ی سوم توسعه برداشته شد. بورس کالای ایران که از ادغام سازمان کارگزاران بورس فلزات تهران و سازمان کارگزاران بورس کالای کشاورزی تشکیل شده است، نقش بسیار مهمی در افزایش کارایی بازارها و فعالیت‌های تولیدی و تسهیل رشد و توسعه‌ی اقتصادی کشور برعهده دارد. از جمله مهم‌ترین کارکرد‌های بورس کالا می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

ساماندهی بازار رقابتی قانونمند، متشکل و تحت نظارت در جهت کشف قیمت‌های منصفانه؛

امکان تأمین مالی در بازه زمانی کوتاه با کمترین هزینه؛

تضمین ایفای تعهدات طرفین در معاملات؛

ایجاد بستر پوشش ریسک مبتنی بر بازار؛

توسعه بستر معاملات کالاهای استاندارد؛

کاهش هزینه‌های انجام معاملات؛

انتشار آمار معاملات به صورت لحظه‌ای جهت بهره‌گیری توسط فعالان بازار و سیاست‌گذاران اقتصادی؛

تسریع در حل و فصل تخصصی اختلافات فی مابین طرفین قرارداد.

معرفی شرکت بورس کالای ایران

به لحاظ تاریخی سابقه بورس کالای ایران به دو سازمان مجزا برمی‌گردد، سازمان کارگزاران بورس فلزات تهران، که در شهریورماه سال ۱۳۸۲، فعالیت خود را آغاز کرد و همچنین سازمان کارگزاران بورس کالای کشاورزی ایران، که در شهریورماه سال ۱۳۸۳،

شروع به فعالیت نمود. شرکت بورس کالای ایران (سهامی عام) بر اساس قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران مصوب آذر ماه ۱۳۸۴ مجلس شورای اسلامی تأسیس شده است. کلیه عملیات و فعالیت های اجرایی سازمان های کارگزاران بورس فلزات تهران و کارگزاران بورس کالای کشاورزی ایران از مهر ماه ۱۳۸۶ به شرکت بورس کالای ایران (سهامی عام) انتقال و فعالیت شرکت از تاریخ مذکور آغاز گردیده است. این شرکت دارای تالارهای معاملاتی در شهرهای تهران و کیش می باشد که معاملات صادراتی در محل تالار کیش انجام می شود. شرکت از مهر ۱۳۹۰ در بازار پایه شرکت فرابورس پذیرفته شده که در آذر ۱۳۹۵ به بازار پایه «الف» فرابورس، در بهمن ۱۳۹۷ به تابلوی فرعی بازار اول بورس اوراق بهادار تهران و سپس در مهر سال ۱۴۰۰ به بازار اول تابلوی اصلی بورس اوراق بهادار تهران منتقل گردید. بدین ترتیب، هم اکنون بورس کالای ایران با تجربه ای طولانی، بستری مناسب برای معاملات انواع محصولات صنعتی و معدنی، محصولات پتروشیمی و فرآورده های نفتی و محصولات کشاورزی در قالب قراردادهای نقد، نسبه، سلف و کشف پرمیوم در بازار معاملات فیزیکی و فرعی فراهم کرده است. همچنین در این بورس، معاملات ابزارهای نوین مالی از جمله قرارداد آتی، قرارداد اختیار معامله، گواهی سپرده کالایی، سلف موازی استاندارد و صندوق های کالایی بر روی کالاهای مختلف در حال انجام می باشد.

معرفی بازارهای بورس کالای ایران

بورس کالای ایران در راستای تحقق اهداف خود توانسته است علاوه بر توسعه معاملات کالاها با استفاده از قراردادهای نقد، نسبه و سلف در بازار فیزیکی، روش های معاملاتی دیگری را نیز به بازار معرفی نماید. همچنین در راستای توسعه بازار اوراق بهادار مبتنی بر کالا، ابزار های معاملاتی مدرن و متنوعی بر روی کالا های مختلف طراحی و به فعالان بازار معرفی شده است. هر ابزار با ویژگی های منحصر به فردی که دارا می باشد، نیازهای بخشی از فعالان اقتصادی را پوشش می دهد. انواع بازارهای معاملات کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران در حال حاضر به شرح زیر است:

بازار فیزیکی

در این بازار چهار گروه کالایی اصلی مورد معامله قرار می گیرند: محصولات صنعتی و معدنی، محصولات پتروشیمی، فرآورده های نفتی و محصولات کشاورزی. روش های معاملاتی در این بازار شامل چهار نوع قرارداد نقدی، نسبه، سلف و کشف پرمیوم است که به سه روش نقدی، اعتباری و روش ترکیبی (نقدی/ اعتباری) تسویه می شوند. معاملات نقدی ساده ترین شکل معاملات در بازار فیزیکی است. این معاملات در عین سادگی از حیث ایجاد شفافیت در اقتصاد کارکرد بسیار مهمی دارند. فرآیند انجام معاملات نقدی بدین صورت است که در ابتدا مشخصات عرضه از طریق اطلاعیه عرضه به فعالان بازار اعلام شده و پس از آن متقاضیان حائز شرایط، برای خرید کالا رقابت نموده و در صورت موفقیت در رقابت، قرارداد معامله نقدی بین خریدار و فروشنده (عرضه کننده)

منعقد می‌گردد. پس از انعقاد قرارداد، خریدار و فروشنده در مهلت زمانی کوتاهی به ترتیب ملزم به تسویه وجه و تحویل کالا خواهند بود. در این معاملات امکان کشف قیمت منصفانه محصولات از طریق تقابل میان عرضه و تقاضا فراهم شده و به دلیل وجود ساز و کار نظارت بر حسن اجرای تعهدات از طریق اتاق پایاپای بورس، ریسک نکول طرفین معاملات به شدت کاهش می‌یابد. پس از انعقاد قرارداد در معاملات نقدی، خریدار سه روز کاری مهلت دارد که تسویه معامله منعقد شده را به صورت نقدی یا اعتباری انجام دهد. در تسویه نقدی کل مبلغ ارزش قرارداد و کارمزد های تخصیص یافته به خریدار توسط وی ظرف سه روز پرداخت خواهد شد. پس از انجام تسویه توسط خریدار، فروشنده تا سه روز کاری فرصت خواهد داشت که کالا را به خریدار تحویل دهد. معاملات نقدی با تسویه اعتباری تا مرحله انجام معامله و انعقاد قرارداد همانند معاملات با تسویه نقدی صورت گرفته و پس از انعقاد قرارداد، خریدار و فروشنده تسویه را براساس اطلاعیه عرضه انجام خواهند داد که ماحصل آن سند تسویه اعتباری است که به اتاق پایاپای تحویل داده می‌شود. در روش سوم و تسویه ترکیبی نیز بخشی از مبلغ ارزش قرارداد و کارمزدهای تخصیص یافته به خریدار توسط وی طی سه روز پرداخت شده و مابقی ارزش قرارداد مطابق با شرایط مندرج در اطلاعیه عرضه به صورت اعتباری و از طریق امضای سند تسویه اعتباری با فروشنده و ارایه سند آن به اتاق پایاپای، تسویه می‌شود. نوع دوم قرارداد های موجود در بورس کالای ایران، معاملات مبتنی بر قرارداد نسیه می‌باشد، که در آن پرداخت وجه در سررسید مشخص در آینده صورت می‌گیرد، اما کالا در زمان عقد قرارداد تحویل داده می‌شود. یکی از مزایای این روش معاملاتی، تامین مواد اولیه برای تولیدکنندگان در صنایع پایین‌دستی و رفع مشکلات مربوط به تنگناهای مالی برای آنهاست.

معاملات سلف نیز از جمله مهم‌ترین ابزارهای تأمین مالی مورد توجه فعالان بازار در بورس کالای ایران است. در این معاملات فروشنده متعهد می‌شود در زمان مشخصی در آینده کالا را به خریدار تحویل دهد. قراردادهای سلف نیز مانند قراردادهای نقدی به صورت تسویه نقدی یا اعتباری و یا ترکیب این دو امکان‌پذیر است. این معاملات از تمامی ویژگی‌های معاملات نقد برخوردار است، به علاوه اینکه قراردادهای سلف با تسویه نقدی، یکی از ابزارهای تأمین مالی فروشندگان کالاها می‌باشند و به صورت فراگیر توسط تولیدکنندگان مورد استفاده قرار می‌گیرند. تأمین مالی در کوتاه‌ترین زمان و در عین حال با کمترین هزینه امکان پذیر است و هیچ گونه محدودیتی از نظر میزان وجوه مورد نیاز جهت تأمین مالی وجود ندارد. تولیدکنندگان با استفاده از قرار داد های سلف، کالا های خود را از چند ماه قبل پیش فروش می‌نمایند و در نتیجه این قرار داد ها پوشش ریسک را برای طرف فروشنده به طور کامل فراهم می‌نماید.

در بازار فیزیکی، معاملات کالا ها می‌تواند در دو رینگ داخلی و صادراتی انجام شود. در واقع منظور از رینگ داخلی، جلسه معاملاتی برای مبادله کالا با مقصد داخل کشور و منظور از رینگ صادراتی، جلسه معاملاتی برای معاملات کالاهایی است که مقصد آن‌ها صرفاً بازار بین‌المللی است. مراحل پذیرش، فرایند معاملاتی و تسویه در رینگ صادراتی مشابه با رینگ داخلی است، اما معامله در رینگ صادراتی در مقایسه با رینگ داخلی دارای برخی الزامات نظیر الزام خروج کالا از کشور در صورت معامله است.

معاملات کشف پرمیوم

نوع دیگری از معاملات قابل انجام در بازار فیزیکی، معاملات کشف پرمیوم است که برای تبادل کالا میان صنایع بزرگ که به طور پیوسته با یکدیگر معامله می‌کنند، طراحی شده است. این قرارداد به گونه‌ای است که در آن معامله‌گران نسبت به خرید و فروش کالا در یک یا چند تاریخ مشخص در آینده با قیمتی که بر اساس فرمول مشخص شده است توافق می‌کنند. به موجب این قرارداد، مقدار معینی مابه‌التفاوت نسبت به قیمت مبنا (قیمت مرجع داخلی یا خارجی در تاریخ سر رسید) مورد توافق طرفین معامله قرار می‌گیرد. بر این اساس در ابتدای انجام توافق، طرفین باید قسمتی از ارزش حدودی معامله (بر اساس قیمت علی‌الحساب) را نزد اتاق پایاپای به عنوان ضمانت تودیع کنند. در قرارداد های کشف پرمیوم یک قیمت مبنا (به عنوان مثال قیمت محصول در یکی از بورس های جهانی) برای استعلام قیمت در سر رسید در اطلاعیه عرضه اعلام شده و خریداران تنها بر روی صرف و یا کسر قیمت نسبت به قیمت مبنا، با هم به رقابت می پردازند.

تابلوی مناقصه

معاملات در بازار کالاهای فیزیکی از ابتدای تأسیس بورس کالای ایران با رویکرد مزایده‌ای یا به عبارت دیگر به شکل عرضه‌محور انجام می‌شده است. بدین صورت که عرضه‌کننده کالای خود را در معرض رقابت خریداران کالا قرار می‌دهد و تنها زمانی امکان درخواست تقاضای کالا برای خریداران فراهم است که عرضه کالا توسط عرضه‌کننده انجام پذیرفته باشد. رویکرد عرضه‌محور به تنهایی توانایی پوشش کامل بازار برخی کالاها را نداشت. در همین راستا بورس کالای ایران، سامانه‌های معاملاتی و فرآیندهای معاملاتی روش مناقصه را ایجاد کرد. در این روش، متقاضی مشخصات تقاضای خود را در قالب اطلاعیه مناقصه به بورس تحویل نموده و این اطلاعیه در صورت پذیرش بورس منتشر می‌شود، سپس طی فرآیند حراج عرضه‌کنندگان کالا با یکدیگر رقابت کرده و عرضه‌کننده‌ای با پایین‌ترین قیمت پیشنهادی برنده رقابت خواهد بود. در معاملات مناقصه به منظور روان شدن جریان معاملات نوعی امکان انعطاف در مبادلات کالا پیش‌بینی شده و بدین منظور موضوعی به عنوان صرف و کسر قیمت تعریف شده است که به مابه‌التفاوت قیمتی اعلام شده در اطلاعیه مناقصه ناشی از تغییر در کیفیت، بسته‌بندی و یا محل تحویل اشاره دارد که می‌بایست در زمان تحویل کالا توسط خریدار یا فروشنده به طرف مقابل پرداخت گردد و یا در حساب های فی‌مابین آن ها لحاظ شود.

تالار حراج باز

با توجه به بررسی های صورت گرفته و وجود انواع روش‌های حراج، به منظور تصمیم منطقی خریداران در هنگام خرید و جلوگیری از خریدهای هیجانی و لزوم تامین مواد اولیه پایدار برای شرکت‌های خریدار، تالار حراج باز توسط شرکت بورس کالای ایران افتتاح گردیده است. روش انجام معامله در تالار حراج باز مانند سایر تالارها دارای چهار دوره زمانی سبز، زرد، آبی و قرمز می‌باشد،

با این تفاوت که زمان حراج زمان قرمز یک دقیقه ای در صورت ثبت سفارش با قیمت بالاتر از سفارش موجود، به مدت زمانی که ناظر از قبل اعلام کرده است تمدید می‌گردد و حراج تا آنجا ادامه می‌یابد که خریدار دیگری بالاتر از قیمت سایر خریداران اقدام به ثبت نرخ نکند، لذا پس از پایان زمان اعلام شده از آخرین سفارش خرید ارسال شده، حراج خاتمه یافته و برنده حراج مشخص می‌گردد. در این روش حراج، کالاهای تک محموله ای و چند محموله ای قابلیت معامله داشته و در صورت چند محموله‌ای بودن کالا، چندین خریدار امکان خرید بخشی از کالای عرضه شده توسط یک عرضه‌کننده را داشته و زمان رقابت در صورتی تکرار می‌گردد که تغییری در ترکیب تخصیص کالا رخ دهد.

بازار فرعی

معاملات بازار فرعی بورس کالای ایران همانند بازار فیزیکی انجام می‌گیرد، با این تفاوت که در آن کالاهایی مورد معامله قرار می‌گیرند که به دلیل عدم دارا بودن ویژگی تداوم عرضه یا استانداردپذیری، امکان پذیرش و معامله در بازار اصلی معاملات کالاهای فیزیکی بورس کالای ایران را دارا نیستند. از مهمترین مزایای عرضه کالاها در بازار فرعی می‌توان به کشف قیمت شفاف و منصفانه، امکان نظارت متمرکز بر معاملات و سرعت بخشیدن به مراحل آن‌ها اشاره کرد. براساس دستورالعمل بازار فرعی بورس کالای ایران، اموال غیرمنقول و کالاهایی که طبق مقررات، شرایط پذیرش در بازار معاملات کالای فیزیکی را از دست می‌دهند نیز از جمله کالاهایی هستند که امکان معامله در بازار فرعی بورس کالا را دارند.

بازار اموال غیرمنقول

اموال غیرمنقول شامل املاک و مستغلات با کاربری‌های گوناگون اعم از اداری، تجاری، مسکونی و اراضی زراعی است که طبق دستورالعمل با روش عرضه یکجا در بازار فرعی قابل عرضه هستند. روش عرضه یکجا روشی است که در آن موضوع مورد معامله به صورت یکجا توسط عرضه‌کننده در بازار فرعی عرضه می‌شود و سفارش هر متقاضی خرید یا کارگزار خریدار باید برابر کل موضوع مورد معامله باشد. عرضه‌کنندگان حقیقی یا حقوقی می‌توانند املاک و مستغلات موردنظر خود را که حائز شرایط اعلام شده است، از طریق کارگزار مشاور پذیرش به بورس کالای ایران معرفی نمایند و املاک با شرایط فروشی که عرضه‌کننده مطابق با فرم سفارش فروش اعلام نموده در یک فرآیند حراج به فروش خواهد رسید. کاهش بوروکراسی تشریفات مناقصه و مزایده اشخاص حقوقی، کاهش هزینه‌های معاملاتی، ضمانت ایفای تعهدات طرفین و بازاریابی از طریق شبکه ملی کارگزاران مزایای بهره‌گیری از این بازار برای فعالان بازار املاک و مستغلات است.

بازار مشتقه

ابزارهای تعریف شده در این بازار عمدتاً با هدف مدیریت ریسک نوسان قیمت طراحی شده‌اند. دو ابزار مشتقه اصلی یعنی قرارداد آتی و قرارداد اختیار معامله که متعارف‌ترین ابزارهای جهانی مدیریت ریسک به شمار می‌روند در بورس کالای ایران معرفی شده است که به صورت پیوسته و روزانه مورد معامله قرار می‌گیرند.

قرار داد آتی

قرار داد آتی، قرار دادی است که بر اساس آن فروشنده متعهد می شود در سر رسید معین، مقدار معینی از کالای مشخص را به قیمت مشخص بفروشد و در مقابل، خریدار که طرف دیگر قرارداد است متعهد می شود همان کالا با همان مشخصات را در سر رسید معین بخرد و برای اینکه هر دو طرف به تعهدات خود عمل کنند باید مبلغی را به عنوان وجه تضمین اولیه نزد اتاق پایاپای بگذارند که این وجه متناسب با تغییرات قیمت معاملات قرارداد آتی موردنظر به صورت روزانه تعدیل می گردد. از جمله ویژگی های این معاملات می توان به تضمین معاملات توسط اتاق پایاپای و نبود ریسک اعتباری، معامله در بورس و شفافیت قیمت، هزینه اندک معاملات، استفاده از اهرم مالی برای خرید و فروش، نقدشوندگی بالای معاملات، استانداردسازی و معافیت مالیاتی اشاره کرد. قراردادهای آتی به دلیل ویژگی های خاص خود معمولاً دارای بازار ثانویه پررونق و با نقدشوندگی بالا هستند. قراردادهای آتی پرمعامله ترین ابزار معرفی شده در بورس های کالایی کشورهای پیشرفته است.

اختیار معامله

قرارداد اختیار معامله قراردادی است که در آن یک طرف، اختیار (حق) خرید و یا فروش کالایی را از طرف دیگر خریداری می کند و به موجب آن قادر خواهد بود که در صورت تمایل در سر رسید معینی از این حق خود استفاده کند یا به عبارت دیگر اختیار خرید یا اختیار فروش خود را اعمال کند. دارنده (خریدار) اختیار این حق را به موجب پرداخت مبلغی به فروشنده اختیار کسب کرده است. در حقیقت تنها خریدار اختیار خرید یا فروش حق اعمال آن را دارد و در صورت اعمال اختیار از سوی خریدار اختیار، فروشنده ملزم به ایفای تعهدات عنوان شده در قرارداد اختیار است. در صورت اعمال اختیار خرید، فروشنده اختیار خرید موظف به تحویل دارایی با مشخصات، مقدار و قیمت تعیین شده در قرارداد به خریدار اختیار خرید است و در صورت اعمال اختیار فروش، فروشنده اختیار فروش موظف به خرید دارایی با مشخصات، مقدار و قیمت تعیین شده در قرارداد از خریدار اختیار فروش است. این ابزار نیز برای پوشش ریسک نوسانات قیمت استفاده می گردد و از خاصیت اهرمی برخوردار است. هزینه انجام معاملات اندک است و راهبردهای معاملاتی گسترده ای را می توان با استفاده از این ابزار عملیاتی نمود.

بازار مالی

برخی از ابزارهای تعریف شده در بورس کالای ایران با رویکرد تأمین مالی طراحی شده است. بخش های اقتصادی مختلف با به کارگیری این ابزارها قادر خواهند بود تأمین مالی گسترده تر و کم هزینه تری را برای خود فراهم آورند. همچنین این ابزارها به گونه ای طراحی شده است که سرمایه گذاران بیشتری را به سوی بازارهای کالایی جذب کند.

اوراق سلف موازی استاندارد

معاملات اوراق سلف موازی استاندارد شکل تکامل یافته معاملات سلف بازار فیزیکی بورس کالا است. معاملات سلف قابل انجام در بازار فیزیکی علی رغم مزیت هایی که دارند با محدودیت های خاصی مواجه اند که امکان بهره گیری حداکثری از آنها جهت تأمین

مالی به خصوص در دوره‌های رکودی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. خریداران کالا در معاملات سلف با ریسک تغییرات قیمت و ریسک نقدشوندگی مواجه هستند زیرا به دلیل نبود بازار ثانویه برای این نوع معاملات امکان فروش کالای مورد نظر توسط خریدار به شخص ثالث وجود ندارد. به همین دلیل خریداران تمایلی به پیش خرید بلندمدت (بیش از ۶ ماه) با این شیوه ندارند و تأمین مالی در این روش به دوره‌های کوتاه‌مدت محدود می‌گردد که این مشکلات با تعریف اوراق سلف موازی استاندارد برطرف شده است. معاملات این اوراق مانند معاملات سلف می‌باشد با این تفاوت که خریدار این اختیار را دارد که قبل از تاریخ سر رسید، قرار داد را به شخص دیگری واگذار کند. در این نوع قرار داد، ابتدا اوراق توسط ناشر (تولیدکننده کالا) در بازار اولیه عرضه می‌گردد و پس از آن با تشکیل بازار ثانویه، خریداران می‌توانند اوراق خریداری شده را به دیگران واگذار نمایند. در بازار ثانویه هیچ محدودیتی در خرید و فروش اوراق وجود ندارد و افراد می‌توانند اوراق را به دفعات مورد معامله قرار دهند.

گواهی سپرده کالایی

گواهی سپرده کالایی اوراق بهاداری است که مؤید مالکیت دارنده آن بر مقدار معینی کالا است. به عبارتی بهتر گواهی سپرده کالایی، سندی است که در قبال تحویل کالا به انبارهای تحت نظارت بورس کالای ایران صادر و مشخصات مربوط به کمیت و کیفیت کالا در آن درج می‌گردد. به منظور راه‌اندازی این بازار، انبارهای تخصصی که حائز استانداردهای موردنظر بورس کالا هستند پس از تودیع تضامین و بیمه نامه‌های لازم، مورد پذیرش بورس کالا قرار گرفته و ورود و خروج کالا در انبارها تحت نظارت مستمر بورس قرار می‌گیرد. سپس صاحبان کالا می‌توانند کالاهایی را که منطبق با مشخصات کیفی اعلامی توسط بورس باشد نزد انبارها سپرده کنند و به پشتوانه کالای سپرده شده، گواهی سپرده کالایی در سامانه‌ها صادر می‌گردد. دارندگان گواهی سپرده کالایی می‌توانند در بازار طراحی شده توسط بورس کالای ایران اقدام به خرید یا فروش این اوراق کنند. معاملات این اوراق به دو صورت حراج پیوسته و ناپیوسته انجام می‌شود. حراج پیوسته شامل چهار مرحله پیش‌گشایش (مرحله ورود سفارشات عرضه و تقاضا)، حراج تک قیمتی (کشف قیمت با توجه به سفارشات ثبت شده در مرحله پیش‌گشایش)، حراج پیوسته (در این مرحله عرضه و تقاضا با توجه به پیشنهادات قیمتی ثبت شده با یکدیگر تطبیق داده می‌شوند و معاملات ادامه پیدا می‌کند) و نهایتاً پایان جلسه معاملاتی، می‌باشد. حراج ناپیوسته مرحله سوم از مراحل نام برده را شامل نمی‌شود، به این معنا که به محض کشف قیمت گشایش و انجام معامله با توجه به قیمت کشف شده، جلسه معاملاتی پایان یافته و پس از آن هیچ‌گونه معامله‌ای انجام نمی‌شود. دارندگان گواهی سپرده می‌توانند با توثیق این اوراق، از شبکه بانکی کشور تسهیلات مالی دریافت نمایند. در این روش اگر مالک گواهی سپرده کالایی به هر دلیلی نتواند به تعهدات بانکی خود عمل نماید، بانک می‌تواند با فروش گواهی سپرده کالایی در بستر معاملاتی بورس کالا، منابع مالی خود را وصول نماید. البته در صورتی که فروش گواهی سپرده میسر نباشد، بانک می‌تواند کالا را تحویل گرفته و در بازار به فروش رساند. با توجه به اینکه در این روش ریسک نکول و نقد شوندگی دارایی توثیق شده برای شبکه

بانکی کاهش می‌یابد، استفاده از ابزار گواهی سپرده کالایی موجب تسریع روند پرداخت تسهیلات مالی و کاهش هزینه تأمین مالی برای وام گیرندگان خواهد شد. بنابراین به کارگیری این روش هدایت منابع بانکی به سمت تولید را تسهیل خواهد نمود.

صندوق کالایی

صندوق های کالایی به دلیل ایجاد امکان سرمایه‌گذاری در بازارهای کالایی برای عموم، موفقیت قابل ملاحظه‌ای را در بازارهای مالی جهان به دست آورده‌اند. این صندوق‌ها امکان پیروی از بازده تغییرات قیمتی یک یا چند کالای معین را فراهم می‌آورند و واحدهای آنها در بورس قابل معامله است. فعالیت اصلی این صندوق‌ها سرمایه‌گذاری در اوراق بهادار مبتنی بر کالاهایی است که به عنوان دارایی پایه صندوق در نظر گرفته می‌شوند. مدیران این صندوق‌ها با استفاده از وجوه سرمایه‌گذاران، در مقیاس بزرگ سرمایه‌گذاری می‌کنند و به دنبال کسب بازدهی مناسب برای سرمایه‌گذاران صندوق هستند. سرمایه‌گذاران یا دارندگان واحدهای سرمایه‌گذاری صندوق به نسبت سهم یا میزان سرمایه‌گذاری خود در صندوق، در سود و زیان آن شریک می‌شوند. این صندوق‌ها به سرمایه‌گذاران این امکان را می‌دهند که به رغم کسب بازدهی از نوسانات قیمتی کالاهای مورد نظر خود، نگرانی چندانی نسبت به نحوه خرید و نگهداری کالا، انبارداری، تحمل هزینه‌های حمل‌ونقل و خسارت‌های احتمالی نداشته باشند.

